

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 22 Volume: 5 Issue: 22

Yaz 2012 Summer 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

EDEBİYAT TEORİSİ ÜZERİNE-4: EDEBİYAT TEORİLERİNİN ÖZELLİKLERİ VE TARTIŞILABİLİR ALANLARI

“ON LITERARY THEORY-4: THE FEATURES AND DISCUSSIBLE AREAS OF LITERARY THEORIES”

Adem ÇALIŞKAN*

Öz

Edebiyat bilimi gibi onun alt dallarından biri olan edebiyat teorisinin ve/veya edebiyat teorilerinin kıtalararası bir etkinliği vardır. Edebiyat teorileri bir yandan içinden doğdukları medeniyet, kültür ve edebiyata katkı sağlarken, diğer taraftan öteki medeniyet, kültür ve edebiyatları etkilemeye çalışır. Medeniyetler, kültürler ve edebiyatlar arası bu etkileşim, yoğun tartışma alanlarına sahiptir. Günümüz edebiyat teorileri genellikle Avrupa merkezli olup yayımlacı bir etki alanına sahiptir.

Bu makalede, edebiyat teorilerinin özellikleri dahil, edebiyat teorisi öğretimi, edebiyat teorisi kurma, edebiyat teorilerinin başlangıç ve bitişleri, edebiyat teorisinde kıstas / ölçüt problemi, edebiyat teorisinin geleceği, edebiyat teorilerine eklektik yaklaşım, Avrupa-merkezli edebiyat teorilerini izlemek gerekli mi?, alternatif edebiyat teorisi çalışmaları ...vb. tartışılabilir alanları ve/veya problemleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Teorisi, Öğretim, Özellik, Alternatif, Tartışılabilir Alan.

Abstract

Literary theory and / or literary theories, one of its sub-branches such as the science of literature has an inter-continental activity. While literary theories contribute to, on the one hand, the civilization, culture and literature that born from in, on the other hand they try to influence the other civilization, culture and literatures. This interaction in the inter-civilizations, cultures and literatures have the areas of intense debate. Literary theories today are generally Euro-centric and they have an expansionist domain.

In this article are discussed the teaching of literary theory, literary theory-building, the start and stop times of literary theory, the problem of the criterion in literary theory, the future of literary theory, an eclectic approach to literary theories, is to view the Euro-centric literary theories necessary?, the studies of alternative literary theory including the features of literary theories and so on such as discussible areas and / or problems.

Keywords: Literary Theory, Teaching, Feature, Alternative, Discussible Area.

GİRİŞ

Günümüzde kabul gören şekliyle, hem bir sanat dalı hem de bir bilim dalı olarak edebiyatın sanatsal ve bilimsel yönleriyle özellikleri kadar üzerinde tartışılan veya hâlâ çözüm bekleyen tartışılabilir problemlerinin belirlenmesinin önemi inkâr edilemeyeceği gibi, benzeri

şekilde, edebiyatın ve/veya edebiyatbilimin bir alt dalı olarak edebiyat teorilerinin¹ sahip oldukları özellikler ile ta Eski Yunan ya da Hint'ten başlayan ve yirminci yüzyılın başlarından itibaren gittikçe artan sayısı² alanın teorisyen, uzman ve araştırmacılarını bile zorlayan karmaşıklığı ortadan kaldırmada bir çıkış yolu olarak³ bu tartışılabilir alanların neler olduğunun ortaya konulmasının da önemi hiçbir zaman inkâr edilemez.

Eski Yunan'dan, yani klasik devirlerden günümüze kadar uzanan süreçte edebiyat teorilerinin pek çok estetik ve temel özelliklere sahip olduğu görülür. Eski Yunan, Hint, Arap, Çin ve Japon ... vb. edebiyat teorilerinin hepsinde görülen ortak ve /veya farklı özelliklerin tespiti kuşkusuz bu çalışmanın sınırlarını aşar.

Edebiyat teorilerinin özelliklerinin tespiti ve bunların incelenmesinde artsüremlî ve eşsüremlî bir yaklaşım benimsenebilir. Edebiyat bilimi gibi edebiyat teorilerinin işlevsel yönleri dikkate alınarak zamana ve döneme hiç bağlı kalmadan genel özelliklerinden söz etmek mümkündür.

Kuşkusuz edebiyat teorilerinin özellikleri gibi tartışma alanlarının akademik ya da edebiyat camiasına duyurulmasında akademik veya diğer dergilerin önemli bir rolü vardır. Buradan hareketle denilebilir ki, dergiler içinde edebiyat teorisinin ve/veya teorilerinin yeri, akademik kitap çalışmaları hariç, bütünüyle edebiyat dergileri ile bunlarda yayımlanan edebî makale ve denemelerin gelişmesine zorunlu olarak bağlıdır.

A. EDEBİYAT TEORİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Edebiyat teorisi tarihinin en yeni dönemini kapsayan edebiyat teorisine 'çağdaş edebiyat teorisi' adı verilebilir. Kuşkusuz, böyle bir yaklaşımda 'çağdaş' ve/veya 'çağdaşlık' kavramı kadar bu kavramların kapsamı ve başlangıç ve/veya bitiş tarihleri de önemli tartışma konuları arasındadır.

Böyle bir konu, ilk bakışta edebiyat teorilerinin klasik ve çağdaş olanlarının var olup olmadığı ve ölçütleri konusunu akla getirmektedir. Edebiyat teorisi tarihinin eski devirleri ile içinde yaşadığımız çağdaş dönemleri arasında gelişme çizgisi açısından bir farklılığı da düşündürmektedir.

Ancak burada, her iki algılama biçimini birlikte düşünülerek bu konu üzerinde durulacak ve kaynakların verdiği bilgiler ışığında gerek Klasik ve gerekse 'Çağdaş Edebiyat Teorilerinin Bazı Özellikleri'⁴ maddeler halinde sıralanmaya çalışılacaktır.

1-Edebiyat biliminin bir alt dalı olarak "edebiyat araştırmaları içinde edebiyat teorisi felsefenin etkilediği ayrı bir alan olarak gelişmiştir.

2-Edebiyat teorisi edebî eleştirinin felsefî ve yöntembilimsel önermelerini çözümler⁵.

*Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun.

¹ Adem Çalışkan (2010). "Edebiyat Teorisi Üzerine-1: İlk Belirlemeler / On Literary Theory-1: Preliminary Orientations", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Vol. 3, Issue: 12, Summer, ss. 89-108.

² Edebiyat teorisinin bu gelişimi için bkz. Adem Çalışkan (2011). "Edebiyat Teorisi Üzerine-2: Yöntemleri, Kaynakları ve Tarihçesi / On Literary Theory-2: Its Methodology, Origins and Short History", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 16, Winter, ss. 100-119 [Bu yazının elektronik ortamdaki web adresi için bkz. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt4/sayi16_pdf/caliskan_adem.pdf].

³ Sayıları ve mahiyetleri itibarıyla alanın uzmanlarını dahi hayli zorlayan bu karmaşıklığı ortadan kaldırmada bir çıkış yolu olarak edebiyat teorilerinin sınıflandırılması için bkz. Adem Çalışkan (2012). "Edebiyat Teorisi Üzerine-3: Edebiyat Teorilerinin Sınıflandırılması / On Literary Theory-3: The Classification of Literary Theories", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 5, Issue: 21, Spring, ss. 24-60.

⁴ John Lye (2006). "Çağdaş Teorinin Bazı Özellikleri", *Yedi İklim, Edebiyat, Kültür, Sanat, Aylık Dergi*, (Çev.: Adem Çalışkan), C. XIX, S. 196, Temmuz, ss. 31-32.

⁵ Bkz. Freadman Richard and Reinhardt Lloyd (eds.) (1991). *On Literary Theory and Philosophy: A Cross-Disciplinary Encounter*, London and New York: Macmillan, 281 p.

3-Edebiyat eleştirisi çoğunlukla ilk kaynakların çözümlenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi ile ilgilenirken, edebiyat teorisi bu ilk metinlerin okunmasında kullandığı özel yöntemlere ışık tutmaya çalışır.

4-Edebiyat teorisi, sürekli kendi gelişmesi ve yöntembilimi üzerinde düşünerek metin araştırmalarının teorik ve felsefi bilinci olarak işlev görür.”⁶

5-Bütün edebiyat teorileri tasvirî ve kural koyucu öğelere sahiptir⁷, fakat bunlar, tabiat kanunları ve hukuk normları gibi katı değil esnektir.

6-“Edebiyat teorileri sadece özel tarihsel bağlamları üretmez, aynı zamanda bütün yazılı belgeler gibi yorumlamaya ve bağlamsal yer değiştirmeye de yol açar.”⁸

7-“Edebiyat teorileri tıpkı herhangi bir yazı tarzı gibi yayılma, popülerleşme ve yorumbilimsel istikrarsızlık kaprislerine açık olduğu gibi geçici, tarihsel yapılarıdır.”⁹

8-Genel anlamda teoriler, özel anlamda edebiyat teorileri içinde doğduğu atmosfer ve şartlara paralel olarak paradigmlar değiştiğinden büyük bilgi birikimleri sonucunda ve mevcut teorilerin eskimesi ile aşılır, yerine yeni bir anlayış ürünü edebiyat teorisi geçer.

9-Diğer sahalara ilişkin teoriler gibi edebiyat teorileri bütünüyle kendi başlarına değildir. Belirli bir zaman diliminde, edebiyat teorileri dahil, “değişik alanlarda yer alan kuramların çoğu defa birbirinden etkilendiği, benzer ilkelere ve dünya görüşlerine dayandığı”¹⁰ görülür.

10-Çağdaş teorilere ‘iyi teoriler’ ya da ‘kötü teoriler’ ölçütüne göre yaklaşıldığında *iyi teoriler*, a-mekanizma ya da süreç (*mechanism or process*), b-genellik (*generality*), c-gerçeklik (*truth*), d-yanlışlanabilirlik (*falsifiability*), e-yalınlık (*simplicity*), f-verimlilik (*fertility*) ve g-sürpriz (*surprise*) ve/veya şaşkınlık ... vb. gibi önemli bazı özelliklere sahiptir¹¹.

11-Çağdaş edebiyat teorileri iki ağızlı bir kılıç gibi “edebiyat ve edebiyat eleştirisinde varsayımlar veya örtük değerlerden bazısını açıklayabilir” ya da “meydan okumadan duran teorik metinlerden doğan ‘hakikatler’e izin vermeyebilir.”¹²

12-Edebiyat teorileri bütün şekilleriyle millî edebiyat alanları arasındaki sınırları ortadan kaldırdığı gibi, hem edebiyat araştırmaları hem de diğer disiplinler arasındaki sınırları ortadan kaldırır.

13-Edebiyat akımları gibi, edebiyat teorilerinin de ülkeler hatta kıtalar arası bir etkinliği vardır. Ancak bunların her birinin aynı kuvvette ülkelerarası etkinliğe sahip oldukları iddia edilemez. Edebiyat teorilerinin oluşumunda ortaya çıktıkları toplumun sanat ve edebiyat atmosferi kadar toplumsal ve siyasal yapısı önemli rol oynar.

14-“Edebiyat teorileri edebiyat ve kültüre alternatif bakış açıları sağlar ve marjinal sesleri dinlemek için eleştirel bakış açılarında sahip olan okurları eğitir.”¹³

⁶ Mario Klarer (1999). “Theoretical Approaches to Literature”, *An Introduction to Literary Studies* [Edebiyat Araştırmalarına Giriş], New York: Routledge, p. 77.

⁷ Patrick Colm Hogan (2000). “Introduction: The Field of Literary Theory”, *Philosophical Approaches to Study of Literature*, America: University Press of Florida, p. 1; A.mlf., (28.03.2009). “The Field of Literary Theory”, http://www.upf.com/Mkt/samples/hogan_intro.pdf, pp. 1-3.

⁸ Patrica Waugh (ed.) (2006). “Introduction: Criticism, Theory, and Anti-Theory”, *Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide*, Oxford: Oxford University Press, p. 11.

⁹ Patrica Waugh (ed.) (2006). “Introduction: Criticism, Theory, and Anti-Theory”, *Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide* p. 17.

¹⁰ Fatma Erkman-Akerson (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*, İstanbul: İthaki Yayınları, s. 22.

¹¹ Bkz. Unautor (15.09.2010). “Thinking Theoretically”, <http://www.analytictech.com/mb870/Handouts/theorizing.htm>.

¹² Roger Webster (1993). “What Is Literary Theory?”, *Studying Literary Theory: An Introduction* [Edebiyat Teorisini İncelemek: Bir Giriş], 5th ed., New York: Routledge, p. 6.

¹³ Bu konuda bkz. Ronald D. Anderson (2004). “Teaching Literature / Alternative Literary Theories”, *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*, New York: Peter Lang Publishing, p.101.

15-Geçmişte edebiyat eleştirileri edebî metinlerin şekil ve üslûbunu estetik kaygılara odaklanarak çözümlenmişken, çağdaş teorilerin büyük bir kısmı bu bağlamda geleneksel saf görüşün ötesine taşınmıştır.

16-Yirminci yüzyılda edebiyat teorilerinin bir özelliği, vurgunun bir sistemdeki öğelerin ilişkilerine yerleştirildiği teorik bakış açılarının önemi olmuştur.

B. EDEBİYAT TEORİLERİNİN TARTIŞILABİLİR ALANLARI

Edebiyat bilimi ve onun alt dallarının tartışma alanları veya bir başka ifade ile kendisine problem edindiği pek çok alan vardır. Kuşkusuz, edebiyat biliminin alt dallarından biri olarak edebiyat teorisinin de -biri doğrudan edebiyat ile, diğeri onun diğeri disiplinlerle ilişkili- çözülmekte olan ve hâlâ çözülmeyi bekleyen pek çok problemi vardır.

Pospelov'un da dile getirdiği gibi, "Edebiyat kuramı sorunlarının gereği gibi işlenmesi, tüm çağların ve halkların edebiyatının araştırılıp incelenmesinde edebiyat biliminin temel bileşeni olarak, edebiyat tarihi için belirleyici bir önem taşır... Nesnesi, nesnesinin anlamı ve sınırları ile ilgili kavramlar elde bulunmaksızın, edebiyat tarihi üstüne bilim yapılamaz; sanatsal edebiyat denen şey nedir, hangi eserler onun tarihini belirler, hangileri belirlemez, bunları bilmeksizin bir edebiyat tarihinin sözü bile edilemez. Tüm bu sorunların yanıtını ancak bir edebiyat kuramı verebilir.

Bir edebiyat kuramının oluşturduğu bir kavramlar sistemi yoksa, nesnenin özellikleri üstüne açık seçik bir düşünce yoksa, bilimsel görevleri açıkça konmamışsa, edebiyat tarihçisinin çalışması, bir kendiliğindenlik içinde, gelişigüzel, başıbozuk gider. Edebiyat bilimci eğer, edebiyat olgularının salt yüzeysel görünüşlerine eğilmekle yetinirse, kendi alanının kötü bir temsilcisi olmakla kalır.

Edebiyat kuramının, edebiyat tarihi araştırmalarına sunduğu kavramlar sistemi, çok değişik alanlardan çıkararak oluştuğu için, oldukça heterojen (ayrıtürlü)'dir.

Edebiyat kuramı öncelikle edebiyat biliminin nesnesine ilişkin kavramları işlemek zorundadır. Bu ise çok kapsamlı bir komplekstir, çok yönlü bir karmaşık bütündür...

İkinci bir sorun çerçevesi daha var ki, onun da önemi en az ilki kadardır. Tarihsel gelişim çizgilerinde, ulusal edebiyat sanatlarının içerikleri ve biçimleri, esaslı ve yasal değişimler geçiriyorlar. Bunları kuramsal olarak kucaklayabilmek için de gene kavramlardan oluşan başlıbaşına bir sisteme ihtiyaç vardır...

Demek ki, edebiyat tarihiyle edebiyat kuramı, edebiyat biliminin genel çerçevesi içinde birbirlerine ayrılmaz biçimde bağlıdır.

Üstelik edebiyat kuramını bilmek, yazarı da ilgilendiriyor ve yazar için de zorunludur. İşin ustası olarak bir yazar, edebiyatın araçlarını, özgüllüklerini ve işlevini iyi bilmeli ve onları yetkinlikle kavramalıdır. Bu nedenle pek çok yazar, edebiyat kuramının sorunlarıyla yakından ilgilenir. Hatta kimisi, kuramcı olarak da öne çıkmıştır..."¹⁴ Bu konuda edebiyat teorisyenlerinin bir gözden geçirilmesi durumu kanıtlamaya yeter.

Bir yanı ile sanat, diğeri yanıyla bir bilim olan edebiyat gibi edebiyat teorisi de ilk ortaya çıktığı gibi yerinde durmamakta, toplumsal ve edebî gelişmelere paralel olarak gelişmektedir.

İşte bu gelişme süreci içerisinde pek çok problemle de karşılaşmaktadır.¹⁵ Bu durum, yalnızca Sosyal Bilimler içinde değerlendirilen edebiyatın alt dallarından biri olan edebiyat teorisinde karşılaşılan bir husus değil, Fen Bilimleri, Sağlık Bilimleri, Eğitim Bilimleri ... vb. kategorilerine giren pek çok teorinin de karşılaştığı bir husustur.

¹⁴ Gennadiy Nikolayaviç Pospelov (2005). *Edebiyat Bilimi*, (Çev.: Yılmaz Onay), İstanbul: Evrensel Basım Yayın, s. 35, 36, 37, 38.

¹⁵ Bu konu müstakil kitaplara ve makalelere de konu olmuştur. Örnek olarak şu çalışmalara bkz. John Odmark (1979). *Language, Literature, and Meaning: Problems of Literary Theory*, Amsterdam: John Benjamins Pub Co., 467 p.; Honna Dziechcinska (1991). *Problems of the Theory of Literature*, Instytut Badan Literackich (Polska Akademia Nauk), 128 p.

Edebiyat teorisi ve/veya edebiyat teorilerinin problemleri arasında 'bu makalede bir kısmı konu edilecek olan teorik problemler, yöntembilimsel problemler, kavram ve terminoloji problemleri, anlam ve yorum problemleri, metinlerin şekil ve muhteva problemleri, kültürlerarası problemler, teorilerin tutunabilirlik ve kabul edilebilirliklerini etkileyen faktörler, edebiyat teorisi öğretimi, edebiyat teorisi kurma, edebiyat teorilerinin başlangıç ve bitişleri, edebiyat teorisinde kıstas / ölçüt problemi, edebiyat teorisinin geleceği, edebiyat teorilerine eklektik yaklaşım, Avrupa-merkezli edebiyat teorilerini izlemek gerekli mi?, alternatif edebiyat teorisi çalışmaları ... vb.' sıralanabilir.

John M. Ellis'in dile getirdiği gibi, "Edebiyat teorisi sorunlarının çözümünü içeren etkinlik türüne dikkatle bakarsak, onun en açık ve en gerekli özelliklerinin kavramsal çözümlenmesi ve ayrımların ifade edilmesi olduğu ortaya çıkar. En uygun teknikler ve araçlar, mantıksal ve kavramsal analiz teknikleri ve araçlarıdır."¹⁶

Edebiyat teorisi veya "edebiyat nazariyatı, hem kavram ve terim bilgisini, hem yöntem bilgisini oluştururken bir taraftan edebiyat eleştirisi, edebiyat tarihi ve edebiyat sosyolojisinden aldığı bilgileri sistemleştirir, diğer taraftan çeviri veya millî düşüncenin sonucu olan bilgiler yoluyla sınırlarını genişletir." diyen Sadık Kemal Tural, bu cümlelerin ardından edebiyat teorisinin önemli bir problem alanı olarak dil ve terminoloji sorununu dikkatlere sunar: "Başka dillerden ve başka edebiyat hayatlarından gelen bilgilerin doğru anlaşılması ve doğru kelimelerle karşılanması da edebiyat teorisinin problem alanıdır."¹⁷

Edebiyat teorisinin merkezî sorunlarından biri hiç kuşkusuz anlam sorunudur. Bir kavram olarak "anlam" dahil, edebî türlerin tamamında anlam sorunu edebiyat teorisinin üzerinde durduğu önemli bir sorundur¹⁸.

Edebiyat teorisi ve/veya teorileri ile ilgili bir sorun da daha önce dile getirildiği gibi ülkemizde hem yeterince telif eserin kaleme alınmaması, "hem de karmaşık hale getirmekten daha çok basitleştiren, yorum ufkunu kapatıp kilitlemekten daha çok özgürleştiren, işkence gibi bir görevden daha çok keyifli bir görev olarak mevcut edebî eserlerin incelemesini yapan"¹⁹ rehber el kitaplarının olmamasıdır.

Aşağıda edebiyat teorisinin tartışılabilir alanlarından birkaçı sıralanmış ve bunların her biri hakkında imkânı nispetinde açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

B.A. EDEBİYAT TEORİSİ ÖĞRETİMİ

Edebiyat biliminde gerek teorik ve gerekse pratik anlamda bir kavram olarak "edebiyat öğretimi" gibi "edebiyat teorisi öğretimi"nden de söz edilmektedir. Edebiyat bilimcileri ya da kuramcılarınca ileri seviyede teorik olarak üzerinde durulan ve sorunları tartışılan, neticede edebiyat bilimi alanına sürülen; ülkemiz dahil dünyada hemen hemen tüm üniversitelerde okutulan lisans ve lisansüstü seviyedeki derslerde 'edebiyat teorisi' ve 'edebiyat teorisi öğretimi' yapılmaktadır.

Edebiyat sadece farklı bakış açıları ile üretilip yazılmaz, aynı zamanda farklı bakış açıları ile okunur, değerlendirilir ve öğretilir.

Mary Klages'in İngilizce kaleme aldığı " 'Edebiyat Teorisi' Nedir?" (What is Literary Theory?) adlı yazısında dile getirildiği gibi, "Tek bir kavranabilir varlık olarak edebiyat teorisinin tam bir tanımını ortaya koymak zor olduğundan, belki farklı bir soru sormamız gerekir. 'Edebiyat teorisi'ni bilmek edebiyat öğrencileri için neden önemli bir şeydir? 'Edebiyat

¹⁶ John M. Ellis (1977). "Introduction", *The Theory of Literary Criticism: A Logical Analysis*, Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press, p. 10.

¹⁷ S(adık Kemal) Tural (2003). "Edebiyat Nazariyatı", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 2, ss. 297-298.

¹⁸ Bu konuyu irdeleyen bir makale için bkz. Catherine Belsey (1982). "Problems of Literary Theory: The Problem of Meaning", *New Literary History*, Vol. 14, Nu. 1, Autumn, pp. 175-182.

¹⁹ Khaled Besbes (2011). "Introduction", *Rehabilitating Literary Theory: A Practical Guide for the Critical and Semiotic Analysis of Poetry and Drama*, Florida: Brown Walker Press, p. 15.

teorisi' neden edebiyat eğitiminin gerekli ve değerli parçası sayılır?"²⁰ Hatta, edebiyat öğretiminden edebiyat teorisi öğretimimin herhangi bir farklı yanları var mıdır? Varsa nelerdir?

Ülkemizde Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi'nce yürütülen uzaktan eğitim programları vardır. Kuşkusuz bu programlar arasında Türk Dili ve Edebiyatı da yer almaktadır. Muhtemelen edebiyat teorisi de konu olarak işlenmektedir. Ancak dünyada "Uzaktan Öğretimde Edebiyat Teorisine Dair" (On Literary Theory in Distance Learning)²¹ gibi konularda konferansların verildiği ve yazıların kaleme alındığı görülmektedir. Bu yazıda, öğrencilerin edebiyat teorisi konularını daha iyi öğrenebilmeleri için bazı önerilerde bulunmaktadır. Martin Huber, "Genellikle edebiyat teorisinin (öğrencilerin) edebiyatı inceleme kararlarında önemli bir faktör olmadığı"nı dile getirerek, "Bu nedenle, edebiyat teorisine ilgilerini arttırmak ve bilimsel olarak standartları kazanması için teorisinin önemini onlara fark ettirmek için yöntemler bulmak zorundayız" görüşünü ileri sürer. Aynı yazıda şu cümlelere yer verilir: "Edebiyat teorisi, temel ilkelerin bir tartışmasıdır, bir kimse, edebiyatı anlamak için teşebbüs ettiğimiz aletler diyebilir... Edebiyat teorisi, edebî metinlerin iç çözümlemesinden ya da pek çok yorumlayıcı durumlara uygulanan metnin dış bilgisinden elde edilen ilkelere göndermede bulunur.

Yazar ve eser arasındaki ilişkiyi formüle eden edebiyat teorisidir.

Edebiyat teorisi, metnin dilbilimsel ve bilinçdışı öğelerin uygunluğu kadar yorumda tarihsel bağlamın rolünü anlamak için farklı yaklaşımlar sunar...

Bu nedenle, edebiyat teorisi öğretimi, farklı teori okulları hakkında bilgi vermekten daha çok olmalıdır...

Edebiyat teorisi öğretimi, "Bu özel teori edebiyatı anlamayı nasıl etkiler? Bu teori bağlamında 'yorumlama' nedir? Bu bilimsel ekolün argümanı nedir?" sorularına cevap vermek demektir...

Yazarlar, devirler ve türler hakkında genel bilgi veren edebiyat tarihinin aksine, edebiyat teorisi dersleri, genelde teorik ve yöntembilimsel sorunlarda, başka bir ifade ile bilimsel düşünmede yeteneği geliştirmeyi amaçlar. Bunu en etkili bir biçimde nasıl öğretebiliriz? Önce, 'edebiyat teorisi öğretimimiz ardındaki zihinsel model nedir?' sorusu ile karşılaşmak zorundayız.

Mühendislik mantığı ile edebiyat teorisini öğretecek miyiz?...

Sonuç olarak, etkili edebiyat teorisi öğretimi için iki önkoşul üzerine özel bir vurgu yapacağım...

1-Edebiyat teorisi öğretimi, öğrenen kişi üzerine odaklanmak zorundadır. Müfredat, belirli 'okullar'a göre bir edebî metni çözümlmek için farklı yöntemler hakkında bilgi vermelidir. Bu bilgi, uygulanabilir bilgiye ve edebî metinleri yorumlamak için bilimsel düşünme yeteneğine dönüştürülmelidir. Edebiyat teorisinin cevaplar değil, sorular yarattığı gibi, her bir özel edebiyat teorisi özel sorular yaratır. Her bir edebiyat teorisini anlamak için, doğan özel soruları anlamalarını öğrencilere öğretmek zorundayız.

2-Öğretmen / hoca, doğru olmalıdır. Öğretmen teorii değil, teorileştirmeyi öğretmelidir..."(ss. 2-5)

Bu konuda müstakil bir makale de, D. G. Myers'in İngilizce kaleme aldığı "Edebiyat Teorisi Öğretimi Üzerine"²² adlı çalışmasıdır.

Yine aynı konuda Peter Barry'nin İngilizce kaleme aldığı "Edebiyat Teorisi Öğretimine 'İyi Bilim'²³ Yaklaşımı" (The 'Good Science' Approach to Teaching Literary Theory)²⁴ adlı

²⁰ Mary Klages (2006). "What Is 'Literary Theory?'" , *Literary Theory: A Guide for the Perplexed*, New York: Continuum International Publishing Group Ltd., p. 4.

²¹ Martin Huber (30.03.2009). "Teaching Theorising - Not Theory / On Literary Theory in Distance Learning", *International Conference Literary Studies in Open and Distance Learning, The Hellenic Open University Faculty of Humanities, Municipal Cultural Centre, Ierapetra, Crete 7-9 April 2006*, http://openlit.teimes.gr/proceedings/Huber_Martin.pdf .

²² D. G. Myers (2008). "Edebiyat Teorisi Öğretimi Üzerine", (Çev.: Adem Çalışkan), *Prof.Dr.Mustafa Özbalcı Armağanı*, Ankara: Birleşik Yayınları, ss. 145-157.

²³ İngiliz şair Ken Edwards'ın 1992'de yayımlanan şiir kitabı *İyi Bilim* (Good Science)'in adından alıntıdır.

yazısında bazı öneriler ileri sürer. “Edebiyat teorisi öğretiminin pek çok yolu vardır.” dedikten sonra, “Lisans (ya da lisansüstü) seviyede edebiyat teorisi öğretimi ne gibi olmalıdır?” sorusunu sorar ve ardından on ilkeyi sıralar:

1-*Teoriyi değil, teorileştirme öğretiniz.*

Aradaki fark önemlidir: Koridor felsefe, meslektaşlarımız teori yöntemi öğretiyor anlamına gelir. Onlar öğrencilerine felsefe metinlerini öğretmeyi amaçlamazlar, onlara felsefeleştirmeyi öğretmeyi amaçlarlar. Biz, onu okumak için değil, yapmak için, öğrencilerimize teorileştirmeyi öğretmek zorundayız. Sonra, diğer şeyler arasında teori metnini fetişize etmeme anlamına gelir. Mallarme'nin Degas'a meşhur biçimde söylediği, “*Şiir düşüncelerle değil, kelimelerle yapılır.*” -Edebiyat teorisi gerçeğine karşıttır- Edebiyat teorisi kelimelerle değil, düşüncelerle yapılır. Teorisyenlerin kelimelerini değil, düşüncelerini öğretiniz... Tanrı Sözü imiş gibi Derrida'nın sözünü öğretmeye çalışmayınız. Derrida'nın söylediği şeyi değil, Derrida'nın kastettiği şey hakkında konuşunuz. Eğer bunu yapamazsanız, lisans ya da lisansüstü düzeyde edebiyat teorisi öğretimine son vermeniz tam zamanıdır.

2-*On odaklı olunuz.*

Bir dersi planlamak için, önce derste iletmek istediğiniz o önemli düşünceyi on cümle halinde yazınız. Bunu tam yapınız. Zalim bir disiplin, değil mi? Alışılmış klişeleri sığınağa almak çok kolaydır – Bu teori öğretilemez (eğer böyle düşünüyorsanız, o zaman onu öğretmek için çabalamayınız), bu Yapısökücülük, öğretiler dizisine indirgenemeyen bir yöntem değildir. Teori öğretim takımını bunu yapmak için bir araya getirin, sabahleyin on sonuç cümlesini içeren A4 kağıdı oluşturun. Fotokopi yapıp dağıtın, on hususun listesini birleştirin. Bu bütün teori yaşamınızda sahip olduğunuz en iyi edebiyat tartışması olacaktır. Şimdi siz, edebiyat teorisi dersinizin *on odaklı temeline* sahipsiniz.

3-*On odaklılığınızı yerelleştiriniz.*

Bu bölüm nispeten kolaydır: On temel düşünceyi belirledikten sonra, bu düşünceleri ifade eden on bölümü veya denemeleri veyahut da paragrafları tespit edip dersinize taşımak istersiniz...

4-*Daha yakın olunuz.*

Anahtar paragraflar, cümleler, kalıplar, kelimeleri yerleştirin ve mümkün olduğu kadar yoğun biçimde onları açıklayınız, yorumlayınız ve ifade ediniz... Bu düzeyde, öğrencileri anlam konusunda tartışma içine çekmek için çabalıyorsunuz...

5-*Kendi kendinize bir depo/koleksiyon inşa ediniz.*

Depo/koleksiyon (reservoir), kurs boyunca örnek olarak üzerinde çalışmak için kullanılabilen aşağı yukarı bir düzine kısa edebî metinler dizisidir. Bunlar çoğunlukla kısa şiirler ve çok kısa hikâyeler olacaktır. Onlar, özetler değil, bütün metinler olacaktır. Teori metinlerinden özetler yapmak doğrudur...

6-*Teoriyi uygulamayınız – teoriyi kullanınız.*

Edebiyat teorisinin karşı konulmaz gücü, edebî metnin taşınmaz nesnesi ile karşılaştığında, bir şey vermek zorundadır. İndirgenmek zorunda olan ya teori ya da metnidir, ama bu önemli değildir. Teoriyi ‘kullanmak’, kendi amaçlarınıza uydurmak için kullanmak, ham şeyler yapmak, teorik düşünceleri eğip bükmektir. Bu üreticinin talimatlarını hiçe saymak anlamına gelir. Bu kesin olarak söylenenleri yapmıyorum demektir. Bu kendi çalışma modelinizi kurmak için farklı teorilerden parçalar almak demektir...

7-*Ayrılmayınız – entegre olunuz.*

²⁴ Peter Barry (31.03.2009). “English Association Discussion Documents / The ‘Good Science’ Approach to Teaching Literary Theory”, <http://www.le.ac.uk/engassoc/gst.htm> .

Teori, karşı olmakla değil, yakın okuma ile işler. Yakın okuma olmaksızın Edebiyat Araştırmaları'nda herhangi bir şey olmaz. 1920'lerin yakın okuma devrimi, (T.S. Eliot'ın Waste Land) *Çorak Ülke*'sinde²⁵ olduğu gibi hâlâ devrimcidir. Öğrencilerin daima tanıdıkları sizin dostunuzdur, düşmanınız değil. Teori, yakın okumanın partneridir, düşmanı değil...

8-Diyalogtan yana olunuz.

Öğrencilerin teorisyenlere, öğretmenlerine ve birbirlerine 'cevap vermeleri' gerekir. Onları teorisyenlere geri cevap yazdırın - onları Teori İmparatorluğu'nda sesi çıkmayan sömürgeleşmiş astlar yapmayın...

9-Deneme cevap değildir.

Bildiğiniz gibi, Teori derslerine dair öğrencilerce akademik denemeler yazma, tam kendinizi geri almanın bir yoludur, ancak biraz bozuk. Başka bir ifade ile, öğrenciler size düşündükleri şeyin bir versiyonunu verecektir. Bu, teori öğretiminde dönüşü olmayan bir yasadır...

10-Evde gözlerinizi koruyunuz.

Bu, şair Roy Fisher'dan bir alıntıdır:
I want to believe I live in a single world

That is why I am keeping my eyes at home while I can

"Tek bir dünyada yaşadığıma inanmak istiyorum
Bu nedenle evdeyken gözlerimi koruyamıyorum."

Burada ileriki aşamada, yani Yüksek Lisans ve Doktora seviyelerine hazırlık yapılması, kastedilmiştir..."

Yukarıda değinildiği üzere, D. G. Myers'in İngilizce kaleme aldığı "Edebiyat Teorisi Öğretimi Üzerine"²⁶ adlı yazısı bu konuda önemli bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır... Yazar bu yazısında edebiyat teorisi öğretimi konusunda genel olarak üç yaklaşımdan söz eder ve ardından şu önemli tespitleri yapar:

"Biz şimdi gerçek bir edebiyat teorisi öğretiminin ne olduğunu söylemeye başlayacak bir konumdayız. En genel biçimde ele alınan üç yaklaşımda daha çok hata bulmamıza rağmen, onların her birinden elde edilmeğe değer bir şey vardır. Hatta diyebiliriz ki, teori öğretimine alışılmış yaklaşımlar, hep gerçek anlayışı üzerine kurulmuştur; fakat onların her biri yanlış yorumlanmıştır. Sınıflandırmacı araştırma, edebiyat teorisinin her ciddi öğrencinin edebiyat eğitiminden hissesini bölüştürebileceği bir önemli tarihsel başarılar olduğunu anlar. Anlamaya vesile olan yöntem -bizim adlandırdığımız kadarıyla uygulamalı teori- edebiyat teorisinin meşgul olunması gereken, pasif bir biçimde öğrenilmeyen bir şey olduğunu fark eder. Radikal tekçilik, teorinin rolünün karşıt olduğunu her zaman hatırlamak için bir çağrıdır. Fakat bu ilkelerden her biri daha yeterli bir biçimde anlaşılmalıdır."

Elbette bu konuda kaleme alınmış başka çalışmalar da vardır²⁷.

B.B. EDEBİYAT TEORİSİ KURMA

Edebiyat teorisi ekolü oluşturma ya da edebiyat teorisi kurma öyle sanıldığı kadar kolay bir şey değildir. Edebiyat teorisi kuran kişiler, felsefî yönü ve altyapısı mükemmel

²⁵ Bu eserin Türkçeye çevirileri için bkz. T. S. Eliot (1988). *Çorak Ülke* (Çev.: Yüksel Peker), İstanbul: Binbirdirek Yayınları.; A.mlf. (1990). *Çorak Ülke, Dört Kuartet ve Başka Şiirler*, (Çev.: Suphi Aytimur), İstanbul: Adam Yayınları.

²⁶ D. G. Myers (2008). "Edebiyat Teorisi Öğretimi Üzerine", *Prof.Dr.Mustafa Özbacı Armağanı*, (Çev.: Adem Çalışkan), Ankara: Birleşik Yayınları, ss. 145-157.

²⁷ Bkz. Cary Nelson (1991). "Introduction: Teaching Theory Today", *College Literature (Special Issue: Literary Theory in the Classroom)*, Issue: 18.2, June, pp. 1-4; Dianne F. Sadoff and William E. Cain (eds.) (1994). *Teaching Contemporary Theory to Undergraduates*, New York: Modern Language Association of America, VI+271 p.; Andrew Campbell (1997). "Teaching Literary Theory to Undergraduates: What Have We Learned?", *English, The Journal of the English Association*, Vol. 46, Nu. 185, Summer, pp. 131-159.

edebiyat bilgini ya da edebiyat teorisyeni adı verilen kişilerdir. Edebiyat teorisinin tarihî geçmişine bir bakıldığında pek çok edebiyat teorisinin olduğu dikkati çeker.

Edebiyat akımları gibi, edebiyat teorilerinin de ülkeler hatta kıtalar arası bir etkinliği vardır. Ancak bunların her birinin aynı kuvvette ülkelerarası etkinliğe sahip oldukları iddia edilemez. Edebiyat teorilerinin oluşumunda ortaya çıktıkları toplumun toplumsal ve siyasal yapısı önemli rol oynar.

Dünya konjonktüründe siyaset, ekonomi ve askeri alanlarda olduğu gibi sanat, kültür ve edebiyat sahalarında da son derece etkin olan ileri dünya ülkeleri bu alanları da biçimlendirme çabalarından geri kalmazlar.

Günümüz iletişim ortamında bu daha da kolaylaşmıştır. İletişim teknolojileri alanında ve yetişmiş insan gücü açısından güçlü olan dünya ülkeleri başka ülkeleri üretmiş oldukları edebiyat teorilerini yaymak suretiyle etkilemektedirler. Bunda çevirinin rolünü inkâr etmemek gerekir. Bizde yakın zamanlara kadar bu alanda yapılan çeviriler belli dünya görüşüne sahip çevrelerce yapıldığından angaje eserler çevrilmiştir. Son zamanlarda ise farklı çevrelerin bu alana ilgi duymalarıyla bu tekel kırılmıştır veya kırılmaktadır denilebilir...

Olay ülkemiz örneğinde ele alınırsa, dile getirilecek olanlar sadece öneri boyutunda kalacak bazı teklifler olarak düşünülmalıdır, bu zamana kadar bize özgü bir edebiyat teorisi kurulamamış olması bunu doğrular. Daha önce, Orhan Okay ve Şerif Aktaş gibi bazı akademisyenlerin dile getirdikleri gibi, edebiyat tarihimizin derinliklerine bir bakıldığında, tezkirelerde, divanların özellikle dibaceleri ve şairlerin poetik görüşlerine yer verdikleri şiirlerinde edebiyat teorisine ilişkin pek çok bilgiler verilmektedir. Hatta bu eserlerin de ilham aldıkları aynı medeniyet dairesine mensup milletlerin bu bağlamdaki kaynakları da benzeri malzeme ve bilgileri içermektedir. Ancak, bunlar üzerine yeterli çalışma yapılmadığı gibi, bunlardan hareketle teori kurma teşebbüsü ise kimsenin aklına bile gelmemiştir. Bu bağlamda bir tartışmada Şerif Aktaş, daha önce de alıntılıdığımız görüşlerinden birinde, teori kurma konusunda bir sentezci yaklaşım önerisinde bulunmuştur:

“... Bizde teori meseleleri üzerinde hakikaten, yakın devirde de, geçmişte de durulduğu kanaatinde değilim. Hususiyle edebiyat sahasında bu böyle. Çünkü elimizde teoriyi kuracak malzeme var... Teori’de ... iki şey söz konusu. *Bir*, mevcuttan hareketle ölçüleri tespit etme. Bu, güzel sanat eserini edebî yapan unsurları, hususiyetleri tespit etme. *Bir de* bundan daha sonraki çalışma sahası... Yani, sanatkâra bir yerde yol gösterici olma, onun ufkunu açma, onu zenginleştirme... Hususiyle, batıdan veya başka dünyadan alınan unsurlarla bizim dünyamızda mevcut olanları birleştirip yeni bir teori, yeni bir terkip halinde ortaya konulan eser...” “... Onun için teori denildiği vakit yalnızca mevcut eserlerden hareketle bazı kriterler tespit etmek değil, mevcudun üzerine düşünce sahasında neler ekleyebiliriz, bu suale cevap arama ihtiyacı var sanırım.”²⁸

Orhan Okay ise bahsi geçen bu tartışmada yöntemi, terimleri ve yaklaşımlarıyla tümü bize ait bir edebiyat teorisi kurma işinden söz eder. Ancak henüz böyle bir girişimin yapıldığına şahit olamadık. Makale düzeyinde böyle bir girişime yardımcı olacak teorik yazılar olmasına rağmen, meydana bize özgü bir edebiyat teorisi yoktur. Bu konuda çeviriler yoğun bir biçimde bilgilenmeyi sağlamaktadır. Ancak edebiyat teorisi sahasına ait terminoloji meselesi büyük bir problem gibi gözükmektedir. Kullanılan terimlerde birlik ve tutarlılık söz konusu değil, herkes kendine göre terimleri anlamlandırmaktadır. Terim sorunu bir kişinin üstesinden gelebileceği bir şey de değildir. Terminolojisi olmayan veya oturmamış bir bilim tartışmalıdır.

Robert Barsky’nin *Edebiyat Teorisine Giriş’e Giriş* adlı yazısında kendi kitabı örneğinde yazılan bir edebiyat teorisi kitabının neleri içermesi gerektiğine dair sorduğu sorular ve bunlara

²⁸ Mustafa İsen – Orhan Okay – Şerif Aktaş (1986). “Edebiyatımızın Teorik Meseleleri ve Metod”, *Boğaziçi Dergisi*, S. 47, Mayıs, ss. 22-28; M. Orhan Okay (1991). *Kültür ve Edebiyatımızdan*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 249, 250.

verdiği cevapları, kurulan ya da kurulacak bir edebiyat teorisi bağlamında dikkate alınması gerekir:

“1.KİM? Haberciler kimdir? Teori ile en yakın bir biçimde kim birleştirildi / arkadaş edildi? Bugün kim bu tür eser yapar? Böyle bir yaklaşımla kim ilgilenmelidir?

2.NE ZAMAN? Bu teori ne zaman ayrıntılarıyla hazırlandı? O ne zaman popülerdi?

3.NEREDE? Bu teori nerede ayrıntılarıyla hazırlandı? Onun nerede etkisi var?

4.NE? Bu teorinin üstesinden gelmeye çalıştığı nedir? Bu özel teorinin bilgi iddiası nedir?

5.NİÇİN? Bu teori niçin önemlidir? Edebiyat teorisi öğrencileri onu araştırmayı niçin sürdürmelidir?

6.NASIL? Bir kişi bu teoriye göre bir çözümlemeyi nasıl yapmalıdır? Bir kimse böyle bir çözümleme için bay / bayanın umduğu eser türünü nasıl dikkate almalıdır?

7.NEYE? Bu teori ne tür edebiyata çok tesadüfî bir biçimde uygulanabilir? Bu teori köklerini ne tür edebiyata borçludur?

8.YANLIŞ NE? Bu teori ile ilgili yanlış nedir? Onun sınırlamaları nelerdir?

Bu kitapta tartışılan teorilerin her biri bu soruların her birine dair bir görüşe sahiptir ve sahayı bilmenin bir yolu her bir teoriyi bütünüyle özümsemektir.”²⁹

Sonuç olarak, edebiyat teorisi kurma sorunu zihinleri sürekli kurcalamalı, başka kültür ve edebiyatların ürünü edebiyat teorilerini takip kadar kendimize özgü bir edebiyat teorisini de kurma çabasında olmalıyız. Başlangıçta başka teorilerden yöntem bazında istifade edilebilir, ilerleyen süreçte gelişimine paralel olarak bu etkiden sıyrılmak mümkündür. Kurulacak veya kurulması tahayyül edilecek bize has bir edebiyat teorisi malzemesi, dünya görüşü, metodolojisi, terminolojisi, kuramcıları ve örnek kuramsal metinleri ile bize özgü bir damga taşımaktadır, aksi takdirde başka dünya edebiyatı edebiyat teorilerinin ardından sürekli koşut, asla onlarla aynı seviyeye gelemeyen ve kendi birikimlerini göz ardı eden insanlar oluruz. Dünyada kendimize özgü medeniyet ve kültürümüzden mülhem sanat ve edebiyatımızla da var olmalıyız... Şimdilik bunu gerçekleştiremiyorsak da bunun derdiyle dertlenmeliyiz...

Ancak bu, dünyada bu olayın nasıl gerçekleştirildiğine dair çalışmaları görmezden gelmek anlamına gelmez. Dünyada bu konuya ışık tutacak teorik çalışmalar mevcuttur³⁰.

B.C. EDEBİYAT TEORİLERİNİN BAŞLANGIÇ VE BİTİŞLERİ

Edebiyat teorisi alanında bir diğer problem de edebiyat teorilerinin zaman içerisinde toplumda tutunurluk zaman dilimlerinin tespit edilip edilememesidir. Geçmişten günümüze edebiyat teorilerin tarihçesinde bu konunun ne kadar önemli olduğu ortadadır. Bir edebiyat teorisinin, ayak sesleri, kuruluşu, etkin olduğu yıllar ve sona erişi bu alanın uzmanlarınca önemsenen bir meseledir.

Böyle bir durum, temsilcileri ve eserlerinin tespiti, bir başka edebiyat teorisi ile olan bağlantısı ... vs. açılarından son derece önemlidir. Edebiyat teorisi kitaplarında yer alan teorilere bir bakıldığında sayıca hayli fazla oldukları dikkatlerden kaçmaz. Bu edebiyat kuramlarından bir kısmının tarihi süreç içerisinde genellikle artzamanlı bir biçimde ortaya çıktıkları, zaman zaman eşzamanlı örneklerle rastlanabileceği, hatta belli dönemlerde iç içe geçmelerin olabileceği bilinmelidir.

²⁹ Bkz. Robert Barsky (2006). “Edebiyat Teorisine Giriş’e Giriş”, *Yedi İklim, Edebiyat, Kültür, Sanat, Aylık Dergi*, (Çev.: Adem Çalışkan), C. XIX, S. 192, ss. 48-49.

³⁰ Barbara Czarniawska (1999). *Writing Management: Organization Theory as a Literary Genre*, Oxford: Oxford University Press, 133 p.

Kuşkusuz edebiyat teorileri içinden çıktıkları toplumun sanat, kültür ve edebiyatının olduğu kadar toplumsal, siyasal, ekonomik ve ideolojik yapısı ile de yakından ilgilidir. Teori doğuş aşamasında ideolojik olarak mevcut yapı ile örtüşür ya da örtüşmez, fakat onun bu durumu benimsenip tutunabilirlik süresini de belirler. Edebiyat ve edebiyat teorisinin işlevlerini paylaşmayan bir toplumsal ve siyasal yapı o edebiyat ve teorisinin gelişmesine imkân tanımayabilir. Bu nedenle dünyada ülkesini değiştirip uygun bir mekân bulmak için yer değiştiren edebiyatçı ve edebiyat teorisyenlerinin varlığı bu tezi doğrular. Bu anlamda edebiyat teorilerinin başlangıçları ya da bitişleri teorisinin bizzat kendi yapısı ile yakından ilgili olabileceği gibi, kendisinden kaynaklanmayan dış tesirler ile de yakından ilgilidir. Edebiyata olduğu gibi edebiyat teorisine dış tesirler ya dünya görüşü ya da işlevlerine yönelik olarak olumlu ya da olumsuz etki eder.

Burada şu tespiti yapmak mümkündür: Eğer bir edebiyat teorisi sağlam bir yapıya sahipse ve öngördüğü dünya görüşü içinde yaşadığı ya da o devir dünya konjonktürü ile bağdaşıyorsa, uzun ömürlü olacaktır, aksi takdirde mevcut edebiyat teorisi destek görmediği için ya sona erip bitecek, yerine farklı bir edebiyat teorisi kurulacak ya da arzu edilen dünya görüşüyle uyumlu bir hale gelip dönüşüme uğrayarak yeni bir biçim alacaktır.

Günümüz edebiyat teorisi kitaplarında, hatta internet kaynaklarında çoğu edebiyat teorisinin başlangıç ya da bitişlerinin tarih olarak belirlendiği de görülmektedir. Bu durumu edebiyat teorisi tarihi bağlamında düşünmek daha yerinde olur. Çünkü bu daha çok edebiyat teorisi tarihinin işi gibi görünmektedir.

B.D. EDEBİYAT TEORİSİNDE KİSTAS PROBLEMİ

Yirminci yüzyılın en önemli epistemologlarından biri olan Amerikan filozofu Roderick Chisholm, 'kıstas' (ölçüt) sorununun "bütün felsefi sorunların en önemlilerinden ve en zorlarından biri olduğu"nu³¹ ifade ederken, benzeri şekilde Paul Moser de onun "en zor epistemolojik sorunlardan biri olduğunu ve inandırıcı bir epistemolojinin ona savunulabilir bir cevap sunması gerektiğini, ama çağdaş epistemolojinin hâlâ bu acil soruna yaygın bir biçimde kabul gören bir cevabının olmadığı"nı³² yazar. Bu nedenle, epistemolojide olduğu gibi edebiyat teorisinde de 'kıstas' sorunu, bir filozofun yahut bu filozofun görüşleri doğrultusunda ya da karşıt kutbunda hareket eden edebiyat teorisyeninin hem epistemik kavramların çözümlemesine ulaşırken kullanacağı yöntemlerle hem de muhakeme ve ispatlamanın meşru ilkelerine ilişkin sonuçlarıyla ilgili belirli temel sorunlar doğurur. Bu sorunun pozitivist temel üzerine kurulmuş epistemolojiden kaynaklandığını düşünen Batı dünyası postmodern bağlamda bilgi teorisine yeni bir bakışla yaklaşırken, Doğu dünyası da kendi temel argümanları doğrultusunda benzer bir alternatif bilgi teorisi üzerinde düşünmektedir. Bu ise, bütün bilim dallarını ve dolayısı ile edebiyatbilim ve onun alt dallarından biri olarak edebiyat teorisini ve/veya edebiyat teorilerini de yeniden düşünmek ve yapılandırmak anlamına gelmektedir.

Edebiyatta ya da edebiyat teorisinde "kıstas" (ölçüt) problemi, son derece önemli bir meseledir... "Kıstas"ı belirsiz bir şeyi incelemek ya da değerlendirmek mümkün olmayacaktır. Şayet mümkündür denilerek böyle bir şey yapılıyorsa, yapılan şeyler keyfi değerlendirme ve yapıardan öteye geçmeyecektir.

Edebiyat teorisi kıstaslarını sınıflandırmak gerekirse, şöyle bir sınıflamaya gidilebilir:

1-Ortak veya özel kıstaslar:

Edebiyat teorisi alanında bazı 'ortak kıstaslar'dan söz edilebileceği gibi her bir edebiyat teorisini bir diğerinden ayıran sonuçları doğuran 'özel kıstaslar'dan da söz edilebilir.

³¹ Roderick Chisholm (1973). *The Problem of the Criterion*, Milwaukee: Marquette University Press, p.1; A.mlf. (1982). *The Foundations of Knowing*, Minneapolis: University of Minnesota Press, p. 61.

³² Paul Moser (1995). "Epistemology", *Cambridge Dictionary of Philosophy*, ed. Robert Audi, Cambridge: Cambridge University Press, p. 238.

Ortak kıstaslar onları birbirine bağlarken, özel kıstaslar onları birbirinden ayırır ve ayrı düşünülmesini sağlar. Ortak kıstaslar söz konusu ise, bir çeşit teorilerarasılık da mümkündür. Özel kıstaslar ise farklı veya yeni bir edebiyat teorisinden söz edilmeyi gerekli kılar. Ortak kıstaslar edebiyat teorisi alanında ortaya bir bütünlük çıkartırken, özel kıstaslar teklik durumunu yansıtır.

2-Edebiyat-dışı / gayr-i edebî veya edebî kıstaslar:

“Edebiyat yapıtlarına yönelik eleştiri anlayışı, 20. yüzyıla gelinceye kadar edebiyat dışı birtakım ölçütlere göre işlemiştir. Bu ölçütler, ahlâk, felsefe, kültür tarihi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji ... şeklinde sıralanabilir.”³³

Bu, aslında, hiçbir bilim dalının başlangıçta zannedildiğinin aksine tek başına sorunların çözümünde yeterli olmadığı, bu nedenle de başka disiplinlerle işbirliği yapmanın gerekliliğinin bir sonucudur. Bir bakıma yukarıda sözü edilen bu edebiyat-dışı ölçütler, disiplinlerarası bir ilişkinin sözkonusu olduğu edebiyat teorilerinde yer alır. Edebiyat gibi edebiyat teorisinde başka disiplinler bir yardımcı olarak yer alırlar.

Bir de edebî kıstaslar vardır. Bunlar asıl edebiyat teorisi kıstaslarıdır. Örneğin, metin merkezli edebiyat teorilerindeki kıstaslar bu kategoriye girer.

Daha önce sözü edildiği gibi, her sınıflandırmada olduğu gibi edebiyat teorilerinin sınıflandırılmasında da ‘kistas’, yani ‘ölçüt’ son derece önemlidir. Kıstaslar değiştirildikçe farklı edebiyat teorisi çeşitleri ve adları ile karşılaşılacaktır.

Bilindiği gibi, “Edebiyat teorisi ... edebî eserlerin tümevarımla değerlendirilmesinin sonunda elde edilmiş bir ölçüler ve normlar sistemidir. Bu ölçüler ve normların ebediyen var olan hiyerarşik bir düzen oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu hiyerarşik düzenin içindeki ölçüler ve normlar, hiç değişmeyen dogmalar almayıp tarihin her devrinde, o devirde hakim olan hayat felsefesine ve bu felsefenin etkisi altında gelişen edebiyat akımına, estetik ölçülere uygun olarak değişiklikler ve farklılıklar göstermişlerdir. Edebiyat teorisini oluşturan bu ölçü ve normların ucu açık bir değişme süreci içinde oldukları bir gerçek olduğu gibi, farklı tarihî devirler için geçerli olan nisbî ve Aristoteles’ten bu güne kadar geçerliliğini ve güvenilirliğini kaybetmemiş olan değer ve ölçülerden oluştuğu da bir gerçektir.”³⁴

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, ‘kistas’ (ölçüt) sorunu sadece bilgi teorisi olarak dilimize çevrilen epistemolojide değil aynı zamanda edebiyat teorisi ve/veya edebiyat teorilerinde de temel bir sorundur. ‘Kistas’ (ölçüt) sorunu genel anlamda bilgi ile, özel anlamda da bir kimsenin, bir filozofun yahut bu filozofun görüşleri doğrultusunda ya da karşıt kutbunda hareket eden edebiyat teorisyeninin gerçek bilgiyi asılsız bilgidен, edebî olanı gayrî edebî bilgidен nasıl ayırabileceği sorunu ile ilgilendir.

B.E. EDEBİYAT TEORİSİNİN GELECEĞİ

Edebiyat biliminin bir alt dalı olarak edebiyat teorisi ya da teorilerinin geleceği de bu alanın üzerinde durulan problemlerinden biridir. Zaman zaman pozitif bilim kategorisine giren bilim dallarında bile onların gelecekleri bağlamında toplumda ya da akademik çevrelerde tutunurluk oranları üzerine tartışmaların yapıldığı, bu doğrultuda önem sıralarına göre bir sıralamaya tabi tutulduğu dikkati çeker.

Kuşkusuz bu gibi konuların genellikle yabancı dilde yayınlanmış eserlerde konu edildiği, ülkemizde henüz gündemde olmadığı unutulmamalıdır. Bundan dolayıdır ki biz de yabancı dilde yayınlanmış metinlerden yararlanarak bu konuya açıklık getirmek istiyoruz.

³³ Fatma Erkman-Akerson (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*, s. 167.

³⁴ Sevim Kantarcıoğlu (1999). *Edebiyat Akımları / Platon’dan Derrida’ya*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, s. 10.

“Edebiyat teorisinin ve/veya teorilerinin rolleri ve toplum ya da edebiyat çevrelerindeki tutunabilirleri, kuruluşlarından itibaren resmen onaylanmış vizyonlarını belirlemiş yetkili bir izleyici grubun kurumsallaşmış gücüyle yakından bağlantılıdır.”³⁵

Edebiyat teorisinin geleceği konusunda görüş bildiren ya da bu konuda müstakil kitap çalışmaları yapanlar arasında Ralph Cohen³⁶, Joseph Natoli³⁷, Wallace Martin³⁸ ve J. Hillis Miller³⁹ adları sıralanabilir. Aynı konunun makalelere de konu olduğu açıkça görülmektedir⁴⁰.

Kuşkusuz, edebiyat teorisinin geleceği konusu, genel anlamda teorinin, özel anlamda edebiyat teorisinin geçmişi ve içinde bulunulan zaman kesitindeki gelişim çizgisinin bilinmesi sayesinde geleceği hakkında öngörülerde bulunulması ile somutlaştırılabilir. Daha önce edebiyat teorisinin tarihçesi konusunda dile getirildiği gibi, başlangıcından 1960’lı yıllara kadar gelişimi bir tarafa bırakılacak olursa, genel anlamda teorinin özel anlamda edebiyat teorisinin “doğumu 1960’lı yıllar, olgunluğu / zirveye çıkışı 1970’li yıllar ve gerilemeye başlaması 1980’li yıllar”⁴¹ olduğu kabul edilmektedir. Ancak teorinin muhaliflerinin de bulunduğu ve bunların “1970’lerde edebiyat tarihçileri, Yeni Eleştirmenler, reaksiyonerler, siyaset eylemcileri ile *New York Times Book Review* ve *New York Review* gibi seçkin popüler dergileri olduğu”⁴² ifade edilmektedir.

1980’li yılların başında, Steven Knapp ve Walter Benn Michaels, “eleştirinin tüm girişiminin sapıtığını ve terk edilmesi gerektiğini”⁴³ tartışarak, edebiyat hakkında anlamsız spekülasyonlar konusunda saldırısıyla yeni bir aşamayı başlatmıştır. Bu bağlamda, teorinin artık gündemden düşmeye başladığını ve gerileme eğilimine girdiğini, hatta Stanley Fish’ten alınan istiareyle “öldüğünü, artık vaktin çok geç olduğunu” bile dile getirenler olmuştur. Wallace Martin’e göre, “1985 yılından 1990 yılına kadar teorinin kehanetli gerilemesi artan bir hızla devam etmiş”, hatta “Stein Haugom Olsen’in *Edebiyat Teorisinin Sonu* (The End of Literary Theory)⁴⁴, Thomas Docherty’nin *Teoriden Sonra* (After Theory)⁴⁵ ve Paul Bové’un *Teori Ardında* (In the Wake of Theory)⁴⁶ konusundaki kitapları yanında ‘Teori’nin Durumları (The States of ‘Theory’)⁴⁷ ve *Teorinin Sınırları* (The Limits of Theory)’nı⁴⁸ açıklayan koleksiyonlar” hazırlanmış, lakin “teorinin doğum (1960’lı yıllar), olgunluk (1970’ler) ve gerileme (1980’ler) hikâyesi, *Edebiyat Teorisinin Geleceği* (The Future of Literary Theory)⁴⁹ ve *Edebiyat Teorisinin Gelecek(ler)i* (Literary Theory’s Future(s))⁵⁰ ... hakkındaki spekülasyonu önlememiştir.”⁵¹

1990’ların arefesinde Batı dünyasında bu durum konferansların ve akademik anlamda tebliğlerin konusu olmuştur. Böyle bir tebliğde Barbara Johnson’ın, spekülasyonlar piyasasının

³⁵ Thomas M. Kavanagh (1989). “Introduction”, *The Limits of Theory*, California: Stanford University Press, Stanford, p. 9.

³⁶ Bkz. Ralph Cohen (ed.) (1989). *The Future of Literary Theory*, London: Routledge, XX+445 p.

³⁷ Bkz. Joseph Natoli (ed.) (1989). *Literary Theory’s Future(s)*, Urbana: University of Illinois Press, 352 p.

³⁸ Wallace Martin (1996). “Introduction: The Ends of Theory”, *The Ends of Theory*, eds. Jerry Herron, Dorothy Huson, Ross Pudaloff and Robert Strozier], Detroit, Michigan: Wayne State University Press, pp. 14-15 ...

³⁹ Bkz. Daha önce, Willy Østreng (ed) (2007). *Consilience. Interdisciplinary Communications 2005/2006*, Centre for Advanced Study, Oslo, January, pp. 111-114 içinde yayımlanan ve tarafımızdan dilimize çevrilen bu seminer metni için bkz. J. Hillis Miller (11.02.2007). “The Future of Literary Theory”, http://www.cas.uio.no/Publications/Seminar/Consilience_Miller.pdf.

⁴⁰ Örnek olarak bkz. William E. Cain (1982). “The End of Literary Theory”, *The South Carolina Review*, Vol.: 15, Nu.: 1, Fall içinde.

⁴¹ Wallace Martin (1996). “Introduction: The Ends of Theory”, *The Ends of Theory*, p. 14.

⁴² Wallace Martin, *Ibid*, p. 14.

⁴³ Steven Knapp and Walter Benn Michaels (1982). “Against Theory”, *Critical Inquiry*, Vol. 8, Nu. 4, Summer, pp. 723-742. Aynı yazı için bkz. W. J. T. Mitchell (ed.) (1985). *Against Theory: Literary Studies and The New Pragmatism*, Chicago: University of Chicago Press, pp. 11-30.

⁴⁴ Stein Haugom Olsen (1987). *The End of Literary Theory*, Cambridge: Cambridge University Press, 232 p.

⁴⁵ Thomas Docherty (1996). *After Theory*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 295 p.

⁴⁶ Paul A. Bové (1992). *In The Wake of Theory*, Hanover: Wesleyan University Press, 181 p.

⁴⁷ David Carroll (ed.) (1990). *The States of ‘Theory’: History, Art, and Critical Discourse*, New York: Columbia University Press.

⁴⁸ Thomas M. Kavanagh (1989). *The Limits of Theory*, California: Stanford University Press, Stanford, 254 p.

⁴⁹ Ralph Cohen (1989). *The Future of Literary Theory*, New York: Routledge, 445 p.

⁵⁰ Joseph Natoli (1989). *Literary Theory’s Future(s)*, Urbana: University of Illinois Press, 337 p.

⁵¹ Wallace Martin, *Ibid*, p. 14

hiçbir anlamı olmadığı, "teori geleceğine yatırım yapmayı durdurma"nın⁵² tam zamanı olduğu önerisi anlamlıdır. Artık 1990'lı yıllardan itibaren görülen bir kırılma veya değişim söz konusudur. Değişimin ve/veya kaymanın mahiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş ve yorumlar yapılmıştır. Wallace Martin'in tespitlerine göre, "Edebiyat Teorisinin Geleceği adlı eserin editörü olan Ralph Cohen, bu değişimi yerinden çıkarılmadan daha ziyade bir biçim değişimi olarak görür. Onun görüşüne göre, teorinin krizaliti ırk, cinsiyet ve ideolojiye ilgilerimiz sayesinde yeniden keşfedilen metinsel geleneklerin bir incelemesiyle yeniden doğmuştur. Cohen gibi, Martin Kreiswirth ve Mark Cheetham, *Disiplinler Arasında Teori* (Theory Between The Disciplines)'e⁵³ girişlerinde, teorinin beşerî ve sosyal bilimler karşısında imparatorluk genişletmeye başladığını kabul edip onaylamışlardır. Bu sonuca destekte, J. Hillis Miller'ın teorinin "zafer kazandığı" şeklindeki 1986'daki iddialarına atıf yapmışlardır."⁵⁴ Öte yandan, Delia da Sousa ve W. R. Owens "kurumsallaşmış teori hakkında şüphelerine rağmen, "Teoriden Sonra" gelecek olan şey konusunda umutludur."⁵⁵ Zaten, "eleştirilenler tarafından en sık tartışılan konulardaki değişim hakkında fazla anlaşmazlık yoktur. Çelişkili değerlendirmeler, teorinin bu değişim tarafından yerine getirilip getirilmediği, unutulup unutulmadığı veya onunla uzlaşıp uzlaşmadığı konusuyla ilgilidir. Joseph Natoli'nin *Edebiyat Teorisi Gelecek(ler)i'*ne nüfuz edici girişi, "bir edebiyat teorisi için geleceğin bir edebiyat eleştirisi olarak kimliğini kaybetmeksizin bir kültür eleştirisine dönüştüğü"nü⁵⁶ tasavvur eder, fakat o, kültürel eleştirinin bu uyumu engelleyen kuşku ve düşmanlıkları barındırdığını kabul eder. Bakhtin'in dialogics ve heterology'sinin bu tür çatışmaların iyi huylu bir görüşünü bize vermesine rağmen, Natoli sadece rakip seslerin çoğalmasının hiçbir çözüm olmadığını tanır. O, kültürel eleştiriye "ontolojik sorgulama"⁵⁷ ile ilişkilendirmiştir. Yine de kesinlikle Bové'un kültürel eleştiride saltanat süren tarihselciliklerin karakteristiği olarak gördüğü bu tür sorgulama eksikliğidir."⁵⁸

"Teoriden Sonra (After Theory)"ki çalışmalar, 1990'larda ve 2000'lerin başında, çoğaldığı gibi, bir yerde iyimser evrenin dönüşü değişmiştir. Docherty ve Bové'un ileriye dönük iyimserliğinden itibaren, "Teoriden Sonra", yavaş yavaş teorideki hayal kırıklığının bir ifadesi olmuştur. Argüman, teori olarak kurumsal ödenek yoluyla teorinin siyasi arzunun kaybını yavaş yavaş kötülemeye kaymıştır. Bu değişim, Martin McQuillan, *Teori-Sonrası* (Post-Theory)⁵⁹; *Teorinin Solu/Terki Nedir?* (What's Left of Theory?)⁶⁰; *Teoriden Sonra Hayat* (Life After Theory)⁶¹; Ivan Callus and Stefan Herbrechter, *Teori-Sonrası, Kültür, Eleştiri* (Post-Theory, Culture, Criticism)⁶²; Gavin Butt (ed.), *Eleştiriden Sonra* (After Criticism)⁶³; Vincet Leitch and Jeffrey Williams, *Teoriden Sonra* (After Theory)⁶⁴ gibi 'Teoriden Sonra' (After Theory)ki çalışmaların görünümü aracılığıyla takip edilebilir. Terry Eagleton'ın *Teoriden Sonra'sı* (After Theory)⁶⁵ özellikle de burada kayda değer: O, Teorinin kurumsallaşmasının ve kimlik siyaseti çizgisinde bunların yapılandırılmasının, etkili biçimde Teoriye depolitize yaptığını savunmuştur.

⁵² Jonathan Arac and Barbara Johnson (eds.) (1990). *Consequences of Theory: Selected Paper From the English Institute, 1987-1988*, Baltimore: The John Hopkins University Press, s. VIII.

⁵³ Martin Kreiswirth and Mark Cheetham (eds.) (1990). *Theory Between The Disciplines: Authority / Vision / Politics*, An Arbor: University of Michigan Press.

⁵⁴ Wallace Martin, *Ibid*, p. 15.

⁵⁵ Delia da Sousa Correa and W.R. Owens (2010). *The Handbook to Literary Research*, Second edition, New York: Routledge, p. 117.

⁵⁶ Joseph Natoli (ed.) (1989). *Literary Theory's Future(s)*, p. 3.

⁵⁷ Joseph Natoli, *Ibid*, p. 26.

⁵⁸ Wallace Martin, *Ibid*, p. 15.

⁵⁹ Martin McQuillan (1999). *Post-Theory*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

⁶⁰ Judith Butler, John Guillory and Kendal Thomas (eds.) (2000). *What's Left of Theory?*, New York: Routledge.

⁶¹ Michael Payne and John Schad (eds.) (2003). *Life After Theory*, London: Continuum.

⁶² Ivan Callus and Stefan Herbrechter (2004). *Post-Theory, Culture, Criticism*, Amsterdam: Rodopi, 298 p.

⁶³ Gavin Butt (ed.) (2005). *After Criticism*, Oxford: Blackwell Publishing, 215 p.

⁶⁴ Vincet Leitch and Jeffrey Williams (2005). *After Theory*, London: Routledge.

⁶⁵ Terry Eagleton (2003). *After Theory*, London: Allen Lane, 231 p.; A.mlf. (2004). *Kuramdan Sonra* (Çev.: Uygur Abacı), İstanbul: Literatür Yayıncılık - Yaşam Kültür Dizisi, 232 s.

Eagleton'ın kimlik siyaseti hakkında şüpheleri, yaygın olarak paylaşılmamıştır, ama dile getirdiği hayal kırıklığı, pek çok yankı bulmuştur."⁶⁶

Bu bağlamda görüşleriyle dikkati çeken J. Hillis Miller "Edebiyat Teorisinin Geleceği" adlı yukarıda atıf yapılan seminerinde bu konuyu doğrudan ele alır ve değerlendirir. "Edebiyat teorisinin geleceği, 'nereye?', edebiyatın geleceğine bağlıdır." diyen J. Hillis Miller, sözlerine şöyle devam eder:

"Edebiyat teorisi, 'teorik fizik'te olduğu gibi, ikincil, alt bir disiplindir. Edebiyat teorisi, yardımcıdır. O, teorik fiziğin fizikçiler tarafından toplanan deneysel bilgiye dayanması gibi, edebiyat araştırmasına uygun bir hizmetçidir. İnsanlar, edebiyat teorisine sadece edebiyat varlığını sürdürdüğü ve toplum için ve bu toplumdaki bireyler için öneme sahip olduğu sürece ihtiyaç hissedeceklerdir. Eğer edebiyat, belirli bir toplumda sahip olduğu büyük önemini kaybederse, edebiyat teorisi, geçmiş edebiyatı izah etmek için gerekli oluşunu sürdürecektir. Bu, yeni medya baskın olduğu zaman, Batı'da günümüzde olduğu gibi tartışılabilir olacaktır. Eğer edebiyatın daha az bir merkezî toplumsal gücü olursa, biz yine de edebiyat teorisine ihtiyaç hissedeceğiz. Bununla birlikte, biz, daha çok antika eserlere ait maksatlar için, yani geçmiş yüzyılların edebiyatını anlamaya yardım etmesi için edebiyat teorisine ihtiyaç hissedeceğiz. Bu geçmiş yüzyıllarda her gün bizden daha geri çekilirken, edebiyat, medeniyetin formasyonunda hâlâ merkezî kültürel ve bireysel bir role sahiptir. Örneğin, Victoria devri romanları, Victoria devri İngiltere'sinde bu rolü oynadı. Edebiyat, yine güzel bir müddet için yazılmaya ve okunmaya devam edecektir. Buna rağmen film, televizyon, popüler müzik, video oyunları, internet ve diğer teleteknolojik hokkabaz medya, edebiyatın yerini alıyor."⁶⁷

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, 1990'lı yıllarda bittiği iddia edilen teori ve/veya edebiyat teorisi yeni bir biçim değişikliğine uğrayarak kültür eleştirisi ya da kültür teorisine dönüşmüş ve işlevini sürdürmektedir. Kültürün teorisinin kurumsal dönüşünde önemli bir rolü vardır.

"Edebiyat ve onun edebî disiplinler içindeki teorideki çağrışımlarının bu farklı çağrışımları zor biçimde müzakere etmeleri dahil olmak üzere, kültür, antropoloji / sosyoloji ile beşeri bilimlerdeki köklü disiplin geleneklerinde farklı çağrışımlara sahiptir. Aslında, teorideki ortaya çıkışı, bizzat sosyoloji / antropoloji ve beşeri bilimler arasında bir çatışma bağlamındadır..."

Teoriden edebiyat araştırmalarındaki 'Teoriden Sonra (After Theory)'nın teorisine kadar hareketler / hamleler dönemi, uluslararası öneme sahip sosyo-politik geçişler dönemi ile çakışmıştır ...

Eğer edebiyat disiplinleri, teoriyi kurumsallaşma sürecinde kimlik politikalarını kurumsallaştırmayı sona erdirdiyse, sosyoloji, antropoloji ve siyaset teorisi, oldukça erken bir evreden itibaren kimliğin altında yatan sosyal süreci çözmeye kendini adanmıştır...

Bir bütün olarak bakıldığında, sosyologlar, teori bakış açılarına mümkün olduğunca sempatik olmaya ve dahil olma eğiliminde olmuştur. Edebiyat disiplinlerinde teorisinin savunucuları, genellikle sosyolojideki bu gelişmelerin daha az farkında olmuşlar

⁶⁶ Delia da Sousa Correa and W.R. Owens (2010). *The Handbook to Literary Research*, pp. 117-118.

⁶⁷ Bkz. Daha önce, Willy Østreg (ed.) (2007). *Consilience. Interdisciplinary Communications 2005/2006*, Centre for Advanced Study, Oslo, January, pp. 111-114 içinde yayımlanan ve tarafımızdan dilimize çevrilen bu seminer metni için bkz. J. Hillis Miller (11.02.2007). "The Future of Literary Theory", http://www.cas.uio.no/Publications/Seminar/Consilience_Miller.pdf.

ve teori ders kitapları ve edebiyat akademisindeki müfredat, kimlik sosyolojisine hala çok az önem vermektedir.”⁶⁸

B.F. EDEBİYAT TEORİLERİNİN UYGULAMA PROBLEMİ

Edebiyat teorileri ait oldukları ülkenin kültürünü benimseyen ya da sempati duyan ülkelerde daha kolay yayılmaktadır. Bu bağlamda bu teorilerin uygulamaları esnasında doğdukları yer farklılığından kaynaklanan problemler yaşanmaktadır.

Buna rağmen, örnek uygulama çalışmaları yapılabilir. Ancak, bu uygulama çalışmalarında her ülke, benimsediği bir edebiyat teorisinde istendik bir değişim ve dönüştürüm yapmalıdır. Aksi takdirde, tartışılabilir yanları ile bir uygulamanın gerçekleştirilmesi daha da önemli sorunları doğurabilir.

Şunu ifade etmek gerekir ki, gelişme evresi ve aşamasında olan bir bilim dalı, bağımsız olarak kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar ilgili alanda belli örnekleri takip etmek zorundadır. Ancak, deneyim kazanıldıktan sonra bundan vazgeçilerek, özgün edebiyat teorisi çalışmaları üretilmelidir... Öte yandan, özgün edebiyat teorisi çalışmaları denildiğinde bu değişmez ilkeleri benimseyip dünyaya sırt çevirmek anlamına da gelmez.

B.G. EDEBİYAT TEORİLERİNE EKLEKTİK YAKLAŞIM

Edebiyat teorilerine sayıları açısından bakılacak olursa hayli kalabalık oldukları ve zaman içerisinde giderek daha da sayılarını arttırdıkları görülür. Kültürel farklılıklar bu edebiyat teorilerine yaklaşım biçimini de belirlemektedir. Bir edebiyat teorisini veya düşünür, bunları inceler, fakat kendi kültür süzgecinden geçirerek servis yapar. Bir elemeye ve seçmeye tabi tutar. Yani o, bu edebiyat teorilerine eklektik yaklaşımda bulunur.

Bunun tam tersi bir durum sanat, kültür ve edebiyat açısından asimile ile sonuçlanacak bir süreci başlatır. Başka milletlerin ve edebiyatlarının, doğal olarak onların edebiyat teorilerinin birer taklitçisi olma durumuna düşme tehlikesi ile karşılaşılır. Bu tehlikeden kaçınmanın yolu, dünyada mevcut olan ve etkinliğine göre yayılan teorilere ya eklektik yaklaşmak ya da onlar üzerine düşünerek kendimize özgü değişim ve dönüşümü gerçekleştirmek yahut edebiyat teorimizi kurmaktır. Kısaca, bu konuda amaç, teoriyi değil teorileştirmeyi anlamak ve kavramak, sonra bunu pratiğe indirgemektir.

BG-AVRUPA MERKEZLİ EDEBİYAT TEORİLERİNİ İZLEMENİN GEREKLİ Mİ?

Avrupa merkezli sanat, kültür ve edebiyat anlayışları gibi edebiyat teorisi anlayışları da aynı ortak paydaya oturmaktadır. Avrupa üst kültür ve sanatı üretir, öteki diye gördüğü dünyaya ya da dünya ülkelerine bir kültür ve edebiyat değiştirme aracı olarak takdim eder. Bu tesir altında kalan ülkeler öncelikle batı sömürgeci altında kalmış ülkeler, sonra -üzülerek söylemek gerekir ki- bizim gibi batıyı taklit eden ülkelerdir...

Bir edebiyatçı ya da edebiyat teorisini sadece kendi ülkesindeki sanat ve edebiyat faaliyetleriyle değil, aynı zamanda dünya edebiyatını sanat ve edebiyatıyla da yakından ilgilenmek zorundadır. Ancak pergel istiaresinde olduğu gibi kendisi daima belirleyici olmak konumundadır. Kendi edebiyatını başkasına göre biçimlendirdiği zaman kendi edebiyatına özgü kişilik özellikleri ortadan kaybolur. Bundan sonra da bu alanda asimile başlar. Hiçbir insan gerek birey ve toplum olarak kendisini inşa eden sanat, kültür ve edebiyatı yoluyla bir başka millet tarafından asimile olmak istemez. Onlarla eşit koşullarda rekabet etmek ister. Bilgi düzeyinde paylaşımlar olabilir, ancak öz kendine ait olmalıdır...

Bu konuda şu soruyu sormak gerekir: Bu anlamda bilgi, sanat, kültür ve edebiyat, hatta bu alanlara ilişkin yetenek sadece Avrupa kıtası ve ülkeleri insanlarına mı verilmiştir ki diğerleri onları hep takip edip izlesin? Bunun böyle olmadığı açıktır. Bundan dolayı alternatif

⁶⁸ Delia da Sousa Correa and W.R. Owens (2010). *The Handbook to Literary Research*, p. 121, 124, 125, 126.

edebiyat teorisi çalışmaları yapılmaktadır... Bu bağlamda ortaya çıkan sorulara ikna edici cevaplar verilmelidir. Gerçi bu soru sorulmamış da değildir.⁶⁹

Kaynaklar tarandığında Batı kendi dışındakini ötekileştirirken adlandırmaları da ihmal etmediği görülmektedir. Örneğin, kendisi çeşitli açılardan ilk sırayı alırken ikinci ve üçüncü dünya olarak adlandırdığı ülkelerin edebiyat ve edebiyat kuramlarından da söz etmektedir⁷⁰. Bu ayırım dünyada sosyal ve siyasal açıdan yaptığı sınıflamanın sanat ve edebiyata yansımalarıdır.

B.H. ALTERNATİF EDEBİYAT TEORİSİ ÇALIŞMALARI

Edebiyat teorileri, edebiyat ve kültüre alternatif bakış açıları sağladığı gibi marjinal sesleri dinlemek için eleştirel bakış açılara sahip olan edebiyat edebiyat öğretmeni, eleştirmen, akademisyen ve araştırmacı kategorilerindeki okurları eğitir ve geliştirir. Bu durum ise alternatif edebiyat teorileri konusunun yeşermesi için gerekli ortamı oluşturur.

Bu çabalar, başlangıçta yadırganan marjinal düşünceler ve teklifler olarak görülürken, zamanla ülkeler ve kıtalararası etkinliğe sahip mevcudu aşan alternatif edebiyat teorileri haline dönüşür

Dünya ülkelerinde milletler ve kıtalar arası etkinliğe sahip edebiyat teorileri yayılıp gelişirken, bunlardan ayrı bir bakış açısıyla edebiyat teorilerine yaklaşan alternatif edebiyat teorisi çalışmalarından da söz edilebilir. Bu çalışmalar, yaygın biçimde görülen edebiyat teorilerinin yayıldığı sahaların dışındaki iklim ve coğrafyalarda ortaya çıkabileceği gibi, aynı mekân ve coğrafyada da ortaya çıkabilir. Hatta bunlarda adigeçen yaygın edebiyat teorilerinden ödünç aldığı terminolojiyi dönüştürüme uğratarak kendisini savunmak ve alternatif teorisini kurmak üzere kullananlar da vardır.

Son yüzyıl içerisinde insanlığın karşılaştığı pek çok olay ve bunlardan çıkardığı pek çok dersler vardır. Kendilerini ileri ve dünyanın hakimi sayan, bu düşüncenin doğal bir sonucu olarak diğer ülkeleri kendilerinden geri ve kendilerine göre biçimlenmesini isteyen devletlerin sanat, kültür ve edebiyat yoluyla bu bağlamdaki faaliyetlerini ne kadar yoğun bir biçimde yürüttükleri uzun zamandır takip edilmiştir. Bu faaliyetlerden olumsuz bir biçimde etkilenenler olduğu gibi, buna karşı kendine ait olanı öne çıkarmayı, kendisine karşı kullanılan araçları lehine çevirerek karşı atağa geçen edebiyatçılar ve teorisyenler de vardır.

Edebiyat teorileri kelimelerle değil düşüncelerle yapılır. Alternatif bir düşünceniz varsa, dünya edebiyat teorileri arenasına alternatif bir edebiyat teorisi ile çıkabilirsiniz. Mevcudu izleyip takip ederek böyle bir şey yapmak mümkün değildir. Bu konuda edebiyat müfredatlarının ve bunların uygulayıcıları olarak edebiyat öğretmenlerinin, akademisyen ve araştırmacılarının son derece önemi vardır.

“Edebiyat müfredatının bu nitelikleri, edebiyat öğretmenlerinin edebiyat teorilerinin etkilediği toplumumuzda bulunan büyük dünya görüşleri kadar alternatif edebiyat teorilerinin tam kapsamlı bir kavrayışına da sahip olmaları gerekiyor anlamına geliyor. Bu anlayış akademik anlamda kesin olarak esas olduğu gibi kişisel anlamda da önemlidir.”⁷¹

⁶⁹ Bu konuda bkz. Galin Tihanov (2004). “Why Did Modern Literary Theory Originate in Central and Eastern Europe?: (And Why Is It Now Dead)”, *Common Knowledge*, Vol. 10, Nu. 1, Winter, pp. 61-81. Bu metin için bkz. (11.09.2009). http://commonknowledge.dukejournals.org/pdf_extraact/10/1/61 ; Richard Freadman and Seumas Miller (1995). *Re-Thinking Theory: A Critique of Contemporary Literary Theory and an Alternative*, Cambridge: Cambridge University Press.

⁷⁰ Bu konuda bkz. Prasad Madhava (1992). “On the Question of a Theory of (Third World) Literature”, *Social Text* (Third World and Postcolonial Issues), Nu. 31-32, pp. 57-81; Aljaz Ahmad (1994). “Literary Theory and ‘Third World Literature: Some Contexts, In *Theory: Classes, Nations, Literatures*, London: Verso, pp.43-72.

⁷¹ Ronald D. Anderson (2004). “Teaching Literature”, *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*, p. 99.

“Ayrıca, edebiyat teorileri hakkındaki tasavvurlarımızda kapsamlı olamazsak da, bazı örnekler çeşitli bakış açılarını görmemize yardım edecektir.”⁷²

Günümüzde bu alanda yapılmakta olan çalışmaların yakından takip edilmesi zorunluluğu vardır⁷³. Batı dünyası dahi mevcut edebiyat teorilerinin sayılarının çokluğundan mustarip olarak bütün teorilerin kendisini ifade edebileceği, fakat diğer disiplinlerin bulgularını eleyen ve düzenleyen ilkeleri içeren bir üst-disiplin (metadiscipline or superdiscipline) olarak alternatiflik arz eden edebiyat teorisi inşa etmeyi gündeme getirmektedir. Bu görüşün sözcüsü Hans Peter Rickman’a göre, bir üst-disiplin olarak edebiyat teorisinin kaynağı, dinin biçimlendirdiği gelenek ve onun unsurlarıdır, yardımcı rolünde olan felsefe değil. O, bu bağlamda 1996 yılında “(bu) disiplin için yöntembilimsel çerçeveyi sağlayan gelenek olsa ne sorun olur?”⁷⁴ diyerek görüşünü ileri sürer. Kültürün bir unsuru olarak geleneğine ve tarihine yönelen Batı, medeniyetini de inşa etmede önemli bir işlevi yüklenen din unsuruna odaklı edebiyat teorisini gündeme taşır⁷⁵. Elbette bu düşünceden vaktiyle uzaklaşması gibi hayli deneyimden sonra tekrar aynı düşünceye dönmemesinin hazırlık evreleri vardır. Önce ‘edebiyat ve din’⁷⁶ konusunda düşünceler ortaya konulur, ardından mevcut ‘edebiyat’⁷⁷ ve ‘edebî türler’⁷⁸ dahil, ‘çağdaş edebiyat teorileri din açısından değerlendirilir’⁷⁹, en sonunda da dinî edebiyat teorisine gelinir.

Bu durum, edebiyat teorilerinin çıkış ve servis edilmiş mekânı olarak Batı dünyasının sınıflandırması bile hayli güç olan pek çok edebiyat teorisinden sonra bu bağlamda geldiği noktayı görmek açısından son derece önemlidir.

Öte yandan benzeri bir hareketlilik ve yaklaşım tarzı, başka kültür ve medeniyetlere sahip olan teorisyenlerden de gelmektedir. Mevcut edebiyat teorileri gözden geçirilerek, bu bağlamda “eğer edebiyat teorisi ... her zaman edebiyat dünyasının gizemli labirentlerine bir anahtar ve yorumlama ufkunu genişleten bir soru aracı olsaydı, teori-öncesi (pre-theory) ve teori-sonrası (post-theory) gibi basite indirgeyici ve bütünleştirici etiketleri kabul etmek için bilgilendirilmiş gözlemcinin görevi üzerinde bu kadar eleştiri olmazdı... Belki de edebiyat teorisinin patlama-öncesi (pre-eruption) ve patlama-sonrası (post-eruption) veyahut da teorik dönüş-öncesi (pre-theoretical turn) ve teorik dönüş-sonrası (post-theoretical turn) hakkında konuşmak daha çok savunulabilir.”⁸⁰ gibi görüşler, alternatif edebiyat teorileri üzerinde duranların hareket noktaları olmaktadır.

⁷² Ronald D. Anderson (2004). “Teaching Literature / Alternative Literary Theories”, *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*, p.101.

⁷³ Bu konuda bkz. Ronald D. Anderson (2004). “Teaching Literature / Alternative Literary Theories”, *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*, p.101.

⁷⁴ Dilimize tercüme ettiğimiz, fakat henüz yayımlanmadığımız bu yazı ve görüş için bkz. Hans Peter Rickman (1996). “Literary Theory as a Superdiscipline Philosophy”, *Philosophy in Literature*, London: Associated University Press, pp. 56-63, p. 60.

⁷⁵ Luke Ferretter (2003). *Towards a Christian Literary Theory*, Houndmills and New York: Palgrave Macmillan, III+240 p.

⁷⁶ Bu konuda örnek olarak bkz. Barbara McMillan (2002). “Christian Worldview and Literature”, *Shaping a Christian Worldview*, Eds. David S. Dockery and Gregory Alan Thornbury, Nashville: B & H Publishing Group, pp. 149-161; Anthony C. Yu (2004). “Edebiyat ve Din”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 4, S. 1, Ocak - Şubat - Mart, ss. 231-257.

⁷⁷ Bu konuda bkz. Nathan A. Scott, Jr. (2004). “Modern Edebiyatın Dinî Boyutları”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 4, S. 3, Temmuz - Ağustos - Eylül, ss. 173-186.

⁷⁸ Bu konuda bkz. J. Roberth Barth S. J. (2003). “Şiir ve Din”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 3, S. 3, Temmuz - Ağustos - Eylül, ss. 223-232; Peter S. Hawkins (2003). “Hıristiyanî Şiir”, (Çev.: Adem Çalışkan), *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 3, S. 1, Ocak - Şubat - Mart, ss. 233-242; Robertson Davies (2004). “Seküler Edebiyat Olarak Roman”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 4, S. 4, Ekim - Kasım - Aralık, ss. 223-234; O. B. Hardison, Jr. (2005). “Avrupâî Dinî Drama”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 5, S. 1, Ocak - Şubat - Mart, ss. 249-259.

⁷⁹ Clarence Walhout and Leland Ryken (eds.) (1991). *Contemporary Literary Theory: A Christian Appraisal*, Grand Rapids: Eerdmans, 306 p. Bu eserin bir tanıtım yazısı için bkz. Anthony C. Thiselton (1994). “Contemporary Literary Theory: A Christian Appraisal (Eds. Clarence Walhout and Leland Ryken), *Literature and Theology: An Interdisciplinary Journal of Theory and Criticism*, Vol. 8, Nu. 1, Marc, pp. 119-120.

⁸⁰ Bkz. Khalel Besbes (2011). “Introduction”, *Rehabilitating Literary Theory: A Practical Guide for the Critical and Semiotic Analysis of Poetry and Drama*, p. 15.

Eğitim-öğretim açısından konuya yaklaşıldığında, edebiyatı sadece farklı bakış açılarından yazmak değil, aynı zamanda onu farklı bakış açılarından okumak ve değerlendirmek de önemlidir. Bu nedenle, gerek lisans ve gerekse lisansüstü edebiyat öğrencileri alternatif edebiyat teorilerinin farkındalığını geliştirip edebiyat okumalarına onları tařımalıdırlar⁸¹. Böylelikle onlar, gerek okuma açısından ve gerekse her yeni teoriyle ortaya çıkan alternatif edebiyat teorileri ve bakış açıları açısından edebiyata ve edebiyatbilimine yaklaşarak çok yönlü ve donanımlı kişiler olabilirler.

SONUÇ

Edebiyatın ve/veya edebiyatbilimin bir alt dalı olarak edebiyat teorilerinin sahip oldukları özellikler ile ta Eski Yunan ya da Hint'ten başlayan ve yirminci yüzyılın başlarından itibaren gittikçe artan sayısıyla alanın teorisyen, uzman ve araştırmacılarını bile zorlayan karmaşıklığı ortadan kaldırmada bir çıkış yolu olarak bu tartışılabilir alanların neler olduğunun ortaya konulmasının önemi hiçbir zaman inkâr edilemez.

Özet'te dile getirildiği gibi, edebiyat teorisinin ve/veya edebiyat teorilerinin ülkeler, hatta kıtalararası bir etkinliği vardır. Edebiyat teorileri bir yandan içinden doğdukları medeniyet, kültür ve edebiyata katkı sağlarken, diğer taraftan öteki medeniyet, kültür ve edebiyatları etkilemeye çalışır. Medeniyetler, kültürler ve edebiyatlar arası bu etkileşim, yoğun tartışma alanlarına sahiptir. Günümüz edebiyat teorileri genellikle Avrupa merkezli olup yayılcı bir etki alanına sahiptir.

Bu makalede, edebiyat teorilerinin özellikleri dahil, edebiyat teorisi öğretimi, edebiyat teorisi kurma, edebiyat teorilerinin başlangıç ve bitişleri, edebiyat teorisinde kıstas / ölçüt problemi, edebiyat teorilerine eklektik yaklaşım, Avrupa-merkezli edebiyat teorilerini izlemek gerekli mi?, alternatif edebiyat teorisi çalışmaları ...vb. gibi tartışılabilir alanları ve/veya problemleri ele alınmıştır.

Makalede konu edilen edebiyat teorilerinin özelliklerinin daha önce sınıflandırılmaları takdim edilen bütün teorileri kapsayıcı bir nitelik taşıdığı kesinlikle söylenemeyeceği gibi bu bağlamda ilk söylenebileceklerin belli bir disiplin içinde tespit edilerek sıralanmasının yararsız olduğu da iddia edilemez.

Ülkemizde tanınan ve bilinen edebiyat teorilerinin yalnızca Avrupa merkezli oluşunu, bu bağlamda başka medeniyet ve kültürlerle mensup ülkelerde var olan, fakat Batı tarafından görmezden gelinen edebiyat teorilerini, hatta alternatif edebiyat teorilerini hatırlatarak tartışmaya ve sorgulamaya aan makalemizin bu hususta yeni düşünceleri yeşerteceği ve gerek kendi ülkemiz ve milletimize özgü Türk edebiyat teorisini ve gerekse kültür ve medeniyetimize özgü bir edebiyat teorisini inşa etme sürecinin mimarları olacak zihinleri harekete geçireceği umudu taşınmaktadır.

Günümüzde bu bahsi geçen her iki teori alanında bir edebiyat teorisi kurmak için aşağı yukarı bütün malzeme ve takip edilmesi gereken örnek modeller de mevcuttur. Önemli olan bunları düşünmek, bunlarla yatıp kalkanı, kısacası kendine dert edineni düşündüğüne veya mesaisini buna vermesine katlanabilmek ve sabırla sonucu beklemektir. Bu zor görevleri yapabilecek edebiyat teorisyenleri, akademisyenleri ve araştırmacılarının böylesine önemli bir görevi yerine getirmeye çalışırken bazı kişi veya çevrelerin alan dışı pratik ve kolay bazı amaçlarına hizmet etmedikleri ve/veya edemedikleri için çalışmaları, akademik kariyerleri ve yaşama özgürlükleri şu ya da bu nedenle sınırlandırılmamalı yahut kesintiye uğratılmamalıdır.

KAYNAKÇA

ALJAZ Ahmad (1994). "Literary Theory and "Third World Literature: Some Contexts", *In Theory: Classes, Nations, Literatures*, London: Verso, pp.43-72.

⁸¹ Ronald D. Anderson (2004). "Teaching Literature / Alternative Literary Theories", *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*, p. 101.

- ANDERSON, Ronald D. (2004). "Teaching Literature / Alternative Literary Theories", *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*, New York: Peter Lang Publishing, pp.99-101.
- ARAC, Jonathan and Barbara Johnson (eds.) (1990). *Consequences of Theory: Selected Paper From the English Institute, 1987-1988*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- BARRY, Peter (31.03.2009). "English Association Discussion Documents / The 'Good Science' Approach to Teaching Literary Theory", <http://www.le.ac.uk/engassoc/gst.htm>.
- BARSKY, Robert (2006). "Edebiyat Teorisine Giriş'e Giriş", *Yedi İklim, Edebiyat, Kültür, Sanat, Aylık Dergi*, (Çev.: Adem Çalışkan), C. XIX, S. 192, [İstanbul] Mart, ss. 48-49.
- BELSEY, Catherine (1982). "Problems of Literary Theory: The Problem of Meaning", *New Literary History*, Vol. 14, Nu. 1, Autumn, pp. 175-182.
- BESBES, Khaled (2011). *Rehabilitating Literary Theory: A Practical Guide for the Critical and Semiotic Analysis of Poetry and Drama*, Florida: Brown Walker Press.
- BOVÉ, Paul A. (1992). *In The Wake of Theory*, Hanover: Wesleyan University Press.
- BUTLER, Judith, John Guillory and Kendal Thomas (eds.) (2000). *What's Left of Theory?*, New York: Routledge.
- BUTT, Gavin (ed.) (2005). *After Criticism: New Responses To Art and Performance*, Oxford: Blackwell Publishing.
- CAIN, William E. (1982). "The End of Literary Theory", *The South Carolina Review*, Vol.: 15, Nu.: 1, Fall içinde.
- CALLUS, Ivan and Stefan Herbrechter (2004) *Post-Theory, Culture, Criticism*, Amsterdam: Rodopi.
- CAMPBELL, Andrew (1997). "Teaching Literary Theory to Undergraduates: What Have We Learned?", *English, The Journal of the English Association*, Vol. 46, Nu. 185, Summer, pp. 131-159.
- CAMPBELL, Andrew (05.07.2009). "Teaching Literary Theory to Undergraduates: What Have We Learned?", http://english.oxfordjournals.org/cgi/pdf_extract/46/185/131.
- CARROLL, David (ed.) (1990). *The States of 'Theory': History, Art, and Critical Discourse*, New York: Columbia University Press.
- CHISHOLM, Roderick (1973). *The Problem of the Criterion*, Milwaukee: Marquette University Press.
- CHISHOLM, Roderick (1982). *The Foundations of Knowing*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- COHEN, Ralph (ed.) (1989). *The Future of Literary Theory*, London: Routledge.
- CORREA, Delia da Sousa and W.R. Owens (2010). *The Handbook to Literary Research*, Second edition, New York: Routledge.
- CZARNIAWSKA, Barbara (1999). *Writing Management: Organization Theory as a Literary Genre*, Oxford: Oxford University Press.
- ÇALIŞKAN, Adem (2009). *Modern Edebiyat Teorileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- ÇALIŞKAN, Adem (2010). "Edebiyat Teorisi Üzerine-1: İlk Belirlemeler / On Literary Theory-1: Preliminary Orientations", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Vol. 3, Issue: 12, Summer, ss. 89-108.
- ÇALIŞKAN, Adem (2011). "Edebiyat Teorisi Üzerine-2: Yöntemleri, Kaynakları ve Tarihçesi / On Literary Theory-2: Its Methodology, Origins and Short History", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 16, Winter, ss. 100-119.
- ÇALIŞKAN, Adem (2012). "Edebiyat Teorisi Üzerine-3: Edebiyat Teorilerinin Sınıflandırılması / On Literary Theory-3: The Classification of Literary Theories", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 5, Issue: 21, Spring, ss. 24-60.
- ÇALIŞKAN, Adem, *Edebiyat Akımları ve Modern Edebiyat Kuramları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- DAVIES, Robertson (2004). "Seküler Edebiyat Olarak Roman", *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 4, S. 4, Ekim - Kasım - Aralık, ss. 223-234.
- DOCHERTY, Thomas (1996). *After Theory*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- DZIECHCINSKA, Honna (1991). *Problems of the Theory of Literature*, (?).
- EAGLETON, Terry (2003). *After Theory*, London: Allen Lane.
- EAGLETON, Terry (2004). *Kuramdan Sonra*, (Çev.: Uygur Abacı), İstanbul: Literatür Yayıncılık - Yaşam Kültür Dizisi.
- EDWARDS, Ken (1992). *Good Science*, New York: Roof Books.
- ELIOT, T. S. (1988). *Çorak Ülke*, (Çev.: Yüksel Peker), İstanbul: Binbirdirek Yayınları.
- ELIOT, T. S. (1990). *Çorak Ülke, Dört Kuartet ve Başka Şiirler*, (Çev.: Suphi Aytimur), İstanbul: Adam Yayınları.
- ELLIS, John M. (1977). *The Theory of Literary Criticism: A Logical Analysis*, Berkeley - Los Angeles - London: University of California Press.
- ERKMAN-AKERSON, Fatma (2010). *Edebiyat ve Kuramlar*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- FERRETTI, Luke (2003). *Towards a Christian Literary Theory*, Houndmills and New York: Palgrave Macmillan.
- FREEDMAN, Richard and Seumas Miller (1995). *Re-Thinking Theory: A Critique of Contemporary Literary Theory and an Alternative Account*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HARDISON, O. B., Jr. (2005). "Avrupâî Dinî Drama", *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 5, S. 1, Ocak - Şubat - Mart, ss. 249-259.
- HOGAN, Patrick Colm (2000). "Introduction: The Field of Literary Theory", *Philosophical Approaches to Study of Literature*, America: University Press of Florida, pp. 1-9.
- HOGAN, Patrick Colm, "The Field of Literary Theory", http://www.upf.com/Mkt/samples/hogan_intro.pdf, pp. 1-3, 28.03.2009.
- HUBER, Martin (30.03.2009). "Teaching Theorising - Not Theory / On Literary Theory in Distance Learning", *International Conference Literary Studies in Open and Distance Learning, The Hellenic Open University Faculty of Humanities*,

- Municipal Cultural Centre, Ierapetra, Crete 7-9 April 2006*, http://openlit.teimes.gr/proceedings/Huber_Martin.pdf , 30.03.2009.
- İSEN, Mustafa – Orhan Okay – Şerif Aktaş (1986). “Edebiyatımızın Teorik Meseleleri ve Metod”, *Boğaziçi Dergisi*, S. 47, Mayıs, ss. 22-28.
- KANTARCIOĞLU, Sevim (1999). *Edebiyat Akımları / Platon’dan Derrida’ya*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- KAVANAG, Thomas M. (1989). *The Limits of Theory*, Stanford, California: Stanford University Press..
- KLAGES, Mary (2006). “What Is ‘Literary Theory?’”, *Literary Theory: A Guide for the Perplexed*, New York: Continuum International Publishing Group Ltd., p. 4.
- KLARER, Mario (1999). “Theoretical Approaches to Literature”, *An Introduction to Literary Studies* [Edebiyat Araştırmalarına Giriş], New York: Routledge.
- KNAPP, Steven and Walter Benn Michaels (1982). “Against Theory”, *Critical Inquiry*, Vol. 8, Nu. 4, Summer, pp. 723-742.
- KNAPP, Steven and Walter Benn Michaels (1985). “Against Theory”, *Against Theory: Literary Studies and The New Pragmatism*, [W. J. T. Mitchell (ed.)], Chicago: University of Chicago Press, pp. 11-30.
- KREISWIRTH, Martin and Mark Cheetham (eds.) (1990). *Theory Between The Disciplines: Authority / Vision / Politics*, An Arbor: University of Michigan Press.
- LEITCH, Vincet and Jeffrey Williams (2005). *After Theory*, London: Routledge.
- LYE, John (2006). “Çağdaş Teorinin Bazı Özellikleri”, *Yedi İklim, Edebiyat, Kültür, Sanat, Aylık Dergi*, (Çev.: Adem Çalışkan), C. XIX, S. 196, [İstanbul] Temmuz, ss. 31-32.
- MADHAVA, Prasad (1992). “On the Question of a Theory of (Third World) Literature”, *Social Text* (Third World and Poscolonial Issues), Nu. 31-32, pp. 57-81.
- MARTIN, Wallace (1996). “Introduction: The Ends of Theory”, *The Ends of Theory*, eds. Jerry Herron, Dorothy Huson, Ross Pudeloff and Robert Strozier], Detroit, Michigan: Wayne State University Press, pp. 14-15.
- McMILLAN, Barbara (2002). “Christian Worldview and Literature”, *Shaping a Christian Worldview*, Eds. David S. Dockery and Gregory Alan Thornbury, Nashville: B & H Publishing Group, pp. 149-161.
- McQUILLAN, Martin (1999). *Post-Theory: New Directions in Criticism*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 220 p.
- MILLER, J. Hillis (11.02.2007). “The Future of Literary Theory”, http://www.cas.uio.no/Publications/Seminar/Consilience_Miller.pdf .
- MITCHELL, W. J. T. (ed.) (1985). *Against Theory: Literary Studies and The New Pragmatism*, Chicago: University of Chicago Press.
- MOSER, Paul (1995). “Epistemology”, *Cambridge Dictionary of Philosophy*, ed. Robert Audi, Cambridge: Cambridge University Press.
- MYERS, D. G. (2008). “Edebiyat Teorisi Öğretimi Üzerine”, *Prof.Dr.Mustafa Özbalcı Armağanı*, (Çev.: Adem Çalışkan), Ankara: Birleşik Yayınları, ss. 145-157.
- NATOLI, Joseph (ed.) (1989). *Literary Theory’s Future(s)*, Urbana: University of Illinois Press..
- NELSON, Cary (1991). “Introduction: Teaching Theory Today”, *College Literature* (Special Issue: *Literary Theory in the Classroom*), Issue: 18.2, June, pp. 1-4.
- ODMARK, John (1979). *Language, Literature, and Meaning: Problems of Literary Theory*, Amsterdam: John Benjamins Pub.
- OKAY, M. Orhan Okay (1991). *Kültür ve Edebiyatımızdan*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OLSEN, Stein Haugom (1987). *The End of Literary Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- QSTRENG, Willy (ed.) (2007). *Consilience. Interdisciplinary Communications 2005/2006*, Centre for Advanced Study, Oslo, January, pp. 111-114.
- PAYNE, Michael and John Schad (eds.) (2003). *Life After Theory*, London: Continuum.
- POSPELOV, Gennadiy Nikolayaviç (2005). *Edebiyat Bilimi*, (Çev.: Yılmaz Onay), İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- RICHARD, Freadman and Reinhardt Lloyd (eds.) (1991). *On Literary Theory and Philosophy: A Cross-Disciplinary Encounter*, London and New York: Macmillan.
- RICKMAN, Hans Peter (1996). “Literary Theory as a Superdiscipline”, *Philosophy in Literature*, London: Associated University Press, pp. 56-63.
- SADOFF, Dianne F. and William E. Cain (eds.) (1994). *Teaching Contemporary Theory to Undergraduates*, New York: Modern Language Association of America, VI+271 p.
- THISELTON, Anthony C. (1994). “Contemporary Literary Theory: A Christian Appraisal (Eds. Clarence Walhout and Leland Ryken), *Literature and Theology: An Interdisciplinary Journal of Theory and Criticism*, Vol. 8, Nu. 1, Marc, pp. 119-120.
- TIHANOV, Galin (2004). “Why Did Modern Literary Theory Originate in Central and Eastern Europe?: (And Why Is It Now Dead)”, *Common Knowledge*, Vol. 10, Nu. 1, Winter, pp. 61-81.
- TIHANOV, Galin (11.09.2009). “Why Did Modern Literary Theory Originate in Central and Eastern Europe?: (And Why Is It Now Dead)”, http://commonknowledge.dukejournals.org/pdf_extraact/10/1/61 .
- TURAL, S(adık Kemal) (2003). “Edebiyat Nazariyatı”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, C. 2, ss. 297-299.
- Unautor (15.09.2010). “Thinking Theoretically”, <http://www.analytictech.com/mb870/Handouts/theorizing.htm> .
- WALHAUT, Clarence and Leland Ryken (eds.) (1991). *Contemporary Literary Theory: A Christian Appraisal*, Grand Rapid: Eerdmans.
- WAUGH, Patrica (ed.) (2006). “Introduction: Criticism, Theory, and Anti-Theory”, *Literary Theory and Criticism: An Oxford Guide*, Oxford: Oxford University Press, p. 11, 17.
- WEBSTER, Roger (1993). “What Is Literary Theory?”, *Studying Literary Theory: An Introduction*, 5th ed., New York: Routledge, pp. 4-30.
- YU, Anthony C. (2004). “Edebiyat ve Din”, *Dinbilimleri, Akademik Araştırma Dergisi*, (Çev.: Adem Çalışkan), Yıl: 4, S. 1, Ocak – Şubat – Mart, ss. 231-257.